

T.C.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI

İSLAMCILIĞIN OSMANLIDAN CUMHURİYETE KADAR TARİHİ SÜRECİ
VE GELİŞİMİ (1830-1924)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

CEZMİ YAKAR

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ ABDULLAH EROL

VAN-2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

<p>Cezmi Yakar tarafından hazırlanan “İslamcılığın Osmanlıdan Cumhuriyete Kadar Tarihi Süreci ve Gelişimi (1830-1924)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Abdullah EROL Siyasi Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>
<p>Başkan : Dr.Öğr.Üyesi Erkan AFŞAR Siyasi Tarih, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>
<p>Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet İŞLER Tarih Bölümü Bitlis Eren Üniversitesi</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>
<p>Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>
<p>Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>
<p>Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>
<p>Tez Savunma Tarihi:</p>	05/11/2021
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum</p> <p>Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (15.11.2021)

Cezmi YAKAR

Van-2021

(Yüksek Lisans Tezi)

Cezmi YAKAR

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Eylül, 2021

İSLAMCILIĞIN OSMANLIDAN CUMHURİYETE KADAR TARİHİ SÜRECİ VE GELİŞİMİ (1830-1924)

ÖZET

Üç kıtaya hükmeden bir imparatorluğun çöküşündeki sebepler araştırılırken günümüze kadar varlığını sürdüren İslamcılık düşüncesi sürekli tartışma konularından biri olmuştur. İnanç perspektifinde geliştirilen ve dinin yeniden yorumlaması anlamına gelen siyasi yönü ağır basan İslamcılık, Osmanlıdaki güçlü etkisini yitirse de toplumsal olaylarda varlığını koruyarak gelmiştir. O günlerin şartlarında, ihtiyaca binaen şekillenen İslamcılık serüveni doğru incelendiğinde o günlerdeki aydınların fikri birikimleri, düşünceleri ve var olan kazanımları korumak için taşıdıkları endişeleri de tahlil edebilme imkânı sunmaktadır. İslamcılığın, Türkiye gelişmesinde etkili olan düşüncelerin tasnifinde önemli bir skalada durmaktadır. İslamcılığın tarihi, siyasi, kültürel gelişmeleri Osmanlı III. Selim döneminden Cumhuriyet 1924 yılına kadar incelenecektir. Bu çalışmalarda Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü kaotik durumdan çıkması aydınların ve bilim ehlinin verdiği öze dönüş mücadelesindeki siyasi, ibadi, ahlaki ve hukuki çalışmalardaki yansımaların ele alınması İslamcılık serüvenine ışık tutacaktır.

İslamlaşma çalışmalarının dünya siyasetinde ne gibi etkilerinin olduğu; ayrıca dünyadaki gelişmekte olan ulus devlet bilincine karşı Müslümanların bir çatı altında ve birlikte ümmet bilincinin pekiştirilmesi için yapılan kültürel çalışmaların yansımaları sürecin en önemli gelişmelerindendir. İslamcılık denince akla gelebilecek o dönemin kültürel kodları, halkların hürriyet özlemi, meşrutiyet, eşitlik ve insan haklarının genel durumu, medrese-mektedir durumu, devlet kurumlarının geleneksel

yapısının yeniliklere karşı bürokratların ve geleneksel ulemanın direnci sürecin belirgin noktalarıdır. Özellikle Osmanlının son dönemdeki ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki İslamcılık serüveni analiz edildiğinde hedeflenen amaç da belirginleşecektir.

Anahtar Kelimeler: İslamcılık, Said Halim Paşa, Osmanlı, Batı Medeniyeti, İmparatorluk, Buhran, Ulus devlet

Sayfa Sayısı: viii + 55

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erol

(Master's Thesis)

Cezmi YAKAR

VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

September, 2021

**THE HISTORICAL PROCESS AND DEVELOPMENT OF ISLAMIC FROM THE
OTTOMAN TO THE REPUBLIC (1830-1924)**

ABSTRACT

While investigating the reasons for the collapse of an empire that ruled three continents, the idea of Islamism, which has survived until today, has been one of the topics of constant discussion. Islamism, which was developed in the perspective of faith and whose political aspect, which means the reinterpretation of religion, predominates, has survived by preserving its existence in social events even though it lost its strong influence in the Ottoman Empire. In the conditions of those days, when the adventure of Islamism, which was shaped by need, is examined correctly, it also offers the opportunity to analyze the intellectual knowledge, thoughts and concerns they had in order to protect the existing gains. Islamism stands on an important scale in the classification of thoughts that are effective in the development of Turkey. The historical, political and cultural developments of Islamism. From the Selim period to the Republic until 1924 will be examined. In these studies, the reflections in the political, religious, moral and legal studies of the Ottoman Empire's coming out of the chaotic situation it fell into will shed light on the adventure of Islamism.

The effects of Islamization studies on world politics; In addition, the reflections of the cultural studies carried out to strengthen the consciousness of the

Ummah under one roof and together against the developing nation-state consciousness in the world are among the most important developments of the process. The cultural codes of that period that may come to mind when Islamism is mentioned, the longing for freedom of the peoples, constitutionalism, equality and the general situation of human rights, the situation of madrasah-school, the traditional structure of state institutions, the resistance of bureaucrats and traditional scholars against innovations are the prominent points of the process. Especially when the adventure of Islamism in the last period of the Ottoman Empire and the first period of the Republic is analyzed, the targeted aim will become clear.

Keywords: Islamism, Said Halim Pasha, Ottoman, Western Civilization, Empire, Depression, Nation-state.

Quantity of pages: viii + 55

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erol

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
1. KAVRAM VE KURAMSAL YAPI	7
1.1.Kavram Olarak İslamcılık	7
1.2. İttihadı İslam Kavramı.....	13
1.3.İslamcılık Düşüncesinin Ana Konuları, Ana Kabulleri.....	15
2. İSLAMCILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ	19
2.1.İslamcılık Düşüncesi ve Diğerleri	21
2.1.1.İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi	23
2.1.2. Osmanlıcılık ve Türkçülük	26
2.2. İttihad-ı İslam'dan İslamcılığa	30
3. İLK DÖNEM İSLAMCILIK DÖNEMİ VE HAREKETİ (1830-1924)	32
3.1. Osmanlı Dönemi İslamcılığı	33
3.2. Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı	36
4. İSLAMCILIK ÜZERİNE TARTIŞMALAR	40
5. SONUÇ	45
KAYNAKÇA	51
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

Öncelikle tez yazım sürecinde, bana verdiği destek ve yardımlarından dolayı değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erol'a teşekkür ederim. Tez jürilerim Dr. Öğr. Üyesi Erkan Afşar'a ve. Dr. Öğr.Üyesi Ahmet İşler'e katkı ve desteklerinden dolayı teşekkürü borç bilirim.

Son olarak tez yazım sürecinde benim için en büyük motivasyon kaynağı olan ve gösterdikleri sabır ve anlayıştan dolayı aileme, başta eşime olmak üzere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tez çalışmamı, eğitim hayatım boyunca destek ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen rahmetli babama ithaf ediyorum.

Cezmi Yakar

Van-2021

GİRİŞ

Asırlardır bu topraklarda varlığını sürdüren ve toplumsal olaylara dair retorik geliştirme çabasında olan bir düşünce olarak İslamcılık, Modernleşme sonrası ortaya çıkan ulus modelinin getirdiği çatışmacı diyalektiğin bir sonucu olarak görülmektedir. Fransız İhtilali ile başlayan uluslara bağımsızlık bilincinin gelişmesi ve halkların bağımsızlık hakkı elde etme isteği, Osmanlı devleti içerisinde bulunan gayrimüslim unsurlar kendi bağımsızlıklarını elde etmek için Devlete karşı isyanların başlamasına ve yer yer toprak kayıpların oluşmasına yol açmıştır. Osmanlı aydınlarının devleti bu sıkıntılardan kurtarmak ve batıdaki gelişmelere karşı yeni pozisyon almak için mevcut düzeni değiştirme ve diğer Müslüman toplulukları etkilemeye dönük bir uğraşa sevk etmiştir.

Osmanlı toplumunun çok milletli bir özelliğe sahip olması söz konusu uğraşları çeşitlendirerek sahici kılmıştır. Osmanlı toplumu çok dinli, çok dilli ve çok değişik etnisitenin barındırıyor olması çok yönlü arayışlara yol açmıştır. Bu yönelişlerden biri de bu tezin ana kavramlarından biri olan İslamcılıktır. İslamcılık tarih süreç içerisindeki çeşitli fikirlerden etkilenmiş, tarihsel deneyimler, iç ve dış dinamikler çeşitli fikir ve politika üretmelerine imkân sağlamıştır. İslamcılık üzerine çalışma yapan bir kısım araştırmacı, İslamcılığın ortaya çıkışından bugüne kadarki sürecini üç döneme ayırmakta ve bunu üç İslamcı nesil olarak adlandırmaktadır.

İlk nesil İslamcıları 1856 -1924 tarihleri arasındaki nesildir ve bu dönemin başlangıcı Müslümanların toplumsal ve hukuki konuları ile ilgili önemli değişiklikler ortaya koyan Islahat Fermanı ile olmuştur. Bu dönemdeki İslamcılık fikrinde ön plana çıkan hususlar ana kaynaklara dönüş, İslamlaşma ve kurtarıcı misyon yüklenmedir. İkinci nesil İslamcıları 1950 ile 2000 yılları arasındaki dönemde varlık göstermiştir. Bu dönemin başlangıç yıllarında Türkiye, Mısır, Pakistan, İran'da önemli bir takım politik gelişmeler yaşanmış bu durum İslamcı fikriyat üzerinde son derece etkili olmuştur. Bu nesil İslamcılarda temel kavramlar kurucu misyon, yeni bir devlet ve toplum inşası ve İslamileştirme kavramlarıdır. Üçüncü nesil İslamcılar ise

2000 ve sonrasındaki dönemi kapsar, bu döneme ait temel tablo kentleşme sürecinin tamamlanması ve politik merkezîyetçilikten ziyade bireysel tercihlerin, çoğulcu kimliklerin ön plana çıkmasıdır dönemlere önemli bir miras devrettiğini ve İslamcılık fikriyatının tarihi bir süreklilik arz ettiğini ifade etmektedir.

Batı'daki gelişmeler, sosyal kuramlar ve ulus devlet anlayışının yankısı ve etkisi Osmanlı Devleti de nasibini almıştır. Bu nedenle Aydınlanmanın getirdiği çatışmalar Osmanlının birliği ve varlığı için tehdit oluşturmaya başlamış ve bu durumda Osmanlıcılık, Turancılık ve İslamcılık gibi fikir akımlarının ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır.

Aydınlanma sonrası ortaya çıkan modern devlet modellerinin dünya devletlerindeki etkisi Osmanlı devletini de önemli şekilde değiştirmeye zorlamıştır. Ortaya çıkan sosyal kuramların geliştirdiği “izm”ler toplumların kendilerini şekillendirmede önemli referans noktaları olmuştur. Pozitif bir psikoloji perspektifinde gelişen aydınlanma hareketi, tarih, kültür, sosyal yapı, etnik yoğunluk ve inanç farklılıklarına rağmen toplumlara aydınlanma sürecine zorladı. Bilenen insanlık tarihinden bu yana yaşanan bütün değişimler, devrimler, dönüşümler etkileşim dolayısıyla kaçınılmaz görülmüştür. Aforoz ve engizisyon mahkemelerine duyulan tepkilerden dolayı ruhbanlığa karşı başlayan aydınlanma süreci kısa sürece sınırlarını aştı ve ruhbanlık sınıfı olmayan halkı Müslüman ülkeleri de etkisi altına aldı. Kadim toplumların tamamında buna benzer özellikler var. İrrasyonel, teolojik, dogmatik, donuk fikirler özellikle ruhban sınıfının hâkim olduğu kitlelerin karakteristik yapısını biçimlendirir. Tezin temel argümanı Osmanlı toplumunun ve entelijansının toplumu ve devleti dönüştürmeye yönelik çabalarının İslamcılık üzerinden nasıl oluştuğu ve ne tür parametreler üzerinden geliştiği problemini bulmaya yöneliktir. Dolayısıyla, bu problemin çözülmesi ve anlaşılmasında Osmanlı devletinden Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar gelişen tartışmaların ve toplumsal etkileşmelerin nasıl olduğu arşiv taramaları ve araştırma okumaları üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

A. Çalışmanın Soruları

Bu araştırma aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışmaktadır:

1. Bir “izm” olarak İslamcılık nedir?
2. İslamcılığın toplumu ve devleti dönüşümündeki etkisi nelerdir?
3. İslamcılığın, 1830-1924 yılları arası farklı versiyonlarının neler olduğu?

B. Çalışmanın Amaçları

Bu araştırma aşağıdaki noktalara ulaşmayı amaçlamaktadır:

1. İslamcılığın 1830-1924 yılları arasında toplum ve devlet politikalarının şekillenmesinde ki etkisini öğrenmek,
2. İslamcılığın şekillenmesine hangi fikirlerin daha etkili olduğunu analiz etmek,
3. İslamcılığın toplum ve devlet şekillenmesinde etkililiğinin zamanla azalıp azalmadığının tespit etmeyi amaçlar.

C. Çalışmanın Önemi

Bu çalışmanın önemi; 1830-1924 yılları arasında toplum düşüncesi ve devlet siyaseti üzerinde nasıl bir etki oluşturduğunu analiz ederek; İslamcılık bağlamında toplumsal ve siyasal yapısının nasıl şekillendiğini ve farklı İslamcılık (resmi ve sivil İslamcılık) anlayışlarının nasıl geliştiğini anlamayı sağlamaktır.

Ç. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışmada Osmanlı döneminin son zamanları ve Cumhuriyet'in ilk zamanlarında sistemi ve toplumu dönüştürmeye yönelik modern epistemolojiyi esas alan Turancılık, Osmanlılık ve Batıcılık gibi birçok düşünceden biri İslamcılığın ortaya çıkışı ve kendi içindeki farklı yapılanmaları esas almaktadır. Bu nedenle çalışma sadece akım olarak İslamcılığı esas almaktadır.

Ayrıca bu çalışmada zaman ve mekân açısından da bir sınırlama yapılmasına ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu çalışmanın zaman olarak da 1830-1924 yılları arasını analiz etme ile sınırlandırılmıştır. Mekân olarak da daha çok İstanbul, Mısır ve Hindistan merkezli İslamcılık tartışmaları, faaliyetleri ile sınırlı tutulmuştur. Çalışmanın çeşitli kapsam açısından sınırlandırılması İslamcılık ile ilgili tartışmaların Osmanlı ve İslam dünyasında yer alan birçok yönetimin etkilenmesi hinterlandının geniş olması nedeniyledir.

D. Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmada, teori ile pratik arasındaki ilişkiyi kesintiye uğratmadan imkân dâhilinde her ikisini birlikte uyum içerisinde değerlendirmek gerekir. Daha önceki çalışmalarda kullanılan tekniklerden, tecrübeler de yararlanmak daha doğru bir sonuca varmayı sağlayacaktır. Tecrübeden beslenen metodoloji, konunun incelenmesinde kullanılan teknikler kadar önemlidir. Bilimsel bir çalışmada her adım düşünülerek atıldığında ortaya çıkan sonuç da o oranda verimli olmaktadır. Bunda yeterli hassasiyet gösterilmezse, netice tekrardan öteye geçmez. Toplumsal meselelerle ilgili her çalışma, toplumsal zihin argümanlarıyla düşünmeyi, bu argümanları hem düşünme ve hem de bundan metot üretmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu yöntem ve metot ile toplumsal gelişmeler daha rahat, anlamlı bir sonuca varmayı sağlayacağı gibi gerçeğinin şart ve özelliklerine ters düşmeyecek tarzda değerlendirilebilme imkanını oluşturmaktadır. Toplumsal alandaki tecrübelerden oluşan birikimin doğru incelenmesi ve zihin dünyasının tekrarlarla dondurulmaması düşünme metodolojisine yeni ufuklar açacağından kuşku yok.

Bu çalışma, kullanılan metodolojiyi açıklamaya faydalı olabileceği gibi, fenomenlerin ampirik açıdan açıklanmasına odaklanan ve bu konunun derinliğini anlayan 'nitel araştırma' yöntemine uyarlanmıştır. Nitel araştırma esas olarak vaka çalışmasını incelemeyi amaçlayan mevcut araştırmanın doğası için uygun olan konuyu ve açıklamayı algılar. Dolayısıyla; bu nitel araştırmada kullanılan strateji, bir dizi durumun derinlemesine incelenmesi yoluyla oldu. Bu araştırmanın türü, verileri analiz etmek için bazı teoriler kullanarak daha genelden daha spesifik olan tümdengelim yöntemi kullanıldı.

Vaka çalışmasındaki temel fikir, tüm uygun enstrümanlar kullanılarak bir dizi çalışmanın ayrıntılı ve doğru bir şekilde incelenmesiyle yapılabilir. İslamcılık değerlendirilmesinde sahaya hâkim olan örf, günün şartları ve belirgin kişiler de konun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Metodolojik olarak olaylar ve kişiler değerlendirilirken objektif olmak esas alınacaktır. Bourdieu, “*realitenin modele göre değişeceğini ve bundan dolayı bu realitelere ait objektivitenin de değişeceği*”ni söylemektedir (Birkök,1998:14). Objektiflik bilgiye zarar vermeyecek şekilde olmakla birlikte sosyal realitenin karşıtı haline de gelmemelidir. Böyle olduğu zaman sosyal realite zamana ve o günün şartlarına göre daha doğru değerlendirilmeye imkân tanır. Realiteye dair yapılan bütün değerlendirmeler ve yorumlar insan çabasının değişik tecrübeleridir. Toplumsal realiteyi ilgilendiren sosyolojik değerlendirmeler, farklı bilgi kaynaklarına ve değişik kişilerin aktarımlarına dayansa da söz konusu fenomenlerin bilgi dağarcığındaki birikimler genelleştirilerek çalışmaya katkı sunulmalıdır.

Kuşkusuz her tarihi sürecin çoğunlukla pratiği de şekillendiren kendisine has kabulleri, paradigmaları ve toplumsal algıları var. Bunlara yönelik yapılan sosyolojik analizlerde, hâkim algı ve ideolojik kabuller her zaman objektif bir bilginin önünde sınırlayıcı baskılara yol açabilir ve sosyolojik değerlendirme ideoloji rengi vermeye zorlanabilir. Daha önce yapılan değerlendirmelerde bu ideolojik dokuyu hissetmek mümkündür, ancak bilimsel çalışmalar artıkça bu baskı giderek hafiflemektedir. Kalıplaşmış ezberler, tutucu ideolojiler her zaman sosyal realitenin değerlendirilmesindeki objektif sonucun riskleri arasındadır. Bilimsel veriler,

tecrübeler globalleştikçe ve daha geniş alanlarda paylaşıldıkça daha doğru bulgulara ulaşmanın yolu da açılmaktadır. Bu hassas zeminde, bilgi ne kadar sorunsuz ve objektif olmayan renklerden arınırsa daha verimli, anlamlı bir sonuç doğurur. Sosyoloji alanlarındaki değerlendirmelerde mevcut enformasyonda kabul görmüş tespitlerin yanında ayrıntılara da dikkat edilmeli ve bu konsept içerisinde konuyla ilgili yeni bulgulara keşfetmeye de odaklanılmalıdır. Her bilginin doğruluğu tespit edildikten sonra veriler gelecekte yeni araştırmalara ışık tutacak kadar berrak olmalıdır.

Temel amaç, konuyu mümkün olan en iyi şekilde anlayıp ondan doğru bir sonuç çıkarmaktır. İslamcılık bu konu araştırma sorularının cevaplarını anlamada önemli bir analiz aparatı olarak kullanıldı. Veri toplama, ulusal ve uluslararası literatür taraması ile diğer yazarların metin analizleri yapılarak birincil ya da ikincil kaynaklar üzerinden gerçekleşti.

F. Çalışmanın Organizasyonu

Bu çalışmanın birinci bölümünde; İslamcılık kavramının tanımına, bir -izm olarak ortaya çıkışına ve deneyimleri ile düşünsel mirasına yer verilmiştir. Burada amaç, çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturarak konuya dair ön bir bilgi sağlamaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Osmanlı'nın tarihsel mirası içinde İslamcılık fikrinin ön plana çıkarılarak; Osmanlı coğrafyası, tarihi ve düşünsel mirası özelinde olaylara ve kişilere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ilk dönem olarak tasnif edilen İslamcılık düşüncesinin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine karşılık gelen zaman ele alınarak bu dönem İslamcılık hareketinin mahiyeti anlaşılmasına çalışılacak.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise İslamcılık üzerine geliştirilen tartışmalara yer verilerek İslamcılık düşüncesi ve hareketi analiz edilecektir.

1.KAVRAM VE KURAMSAL YAPI

1.1.Kavram Olarak İslamcılık

İslamcılık sözcüğünün Türkçe’de kullanılmaya başlanmasında Batı’daki Aydınlanmacı düşünürlerin belirli süreçlerde geliştirdikleri ideolojilerle önemli bir bağlantısı vardır. Aydınlanma ve sonraki dönemde ortaya çıkan sosyal kuramlar önceki gelenekten ayrılarak “-izm” eki ile ifade edilmeye başlandı. Liberalizm, sosyalizm, faşizm, feminizm gibi birçok ideolojiler “-izm” eki alarak modern epistemolojinin gerektiren bir metodoloji ile hareket ettiklerini gösterdi. Batı’daki gelişmelere paralel şekilde Doğu toplumlarında ve Osmanlı Devleti’nde yeterince bir gelişme sağlanamamıştı. İç dinamiklerden yararlanarak Batı deneyimi kullanmaya yönelik çalışmalarda zamanla yeni düşünce akımları bu sıfatları yüklenmeye başladı. Bu çerçevede İslamcılık da bir kavram olarak yaygınlaştı. Osmanlı’nın iç dinamiklerinden biri olan İslam, Batı dünyasının epistemolojisi üzerinden ideoloji formunda tanımlanmaya başlandı. Aydınlanma sonrası Batı toplumlarında sosyal kuramları ifade etmek için kullanılan “-izm” ekinin Türkçe’deki karşılığı “-cılık” olarak uyarlandı. İsim olarak İslamcılık bu şekilde bir süreç yaşadı. Bu durum Osmanlı’nın diğer iç dinamiklerini de etkiledi. Bu şekilde İslamcılık dışında Osmanlıcılık, Türkçülük gibi çeşitli isimler oluşmaya başladı.

Burada şunu da söylemek gerekir. İslamcılık fikrinin dışardan bir tanımlama olduğunu bu metodun anlamayı kolaylaştırmakla beraber benzeşik bir düşünce ve niyet bloku varmış gibi bir yanılgı da oluşturabildiğini söylemek gerekir. Bu düşünürlerin büyük bir kısmının kendini İslamcı olarak tanımlamadığı hatta İttihad-ı İslam fikrinin Batı medyası tarafından ilk olarak Panislamizm şeklinde tanımlandığını hatırlamak gerekir. Dolayısıyla tek, homojen ve blok halinde bir düşüncenin var olmadığını baştan kabul etmek gerekir.

Bu bağlamda -izm olarak tanımlanan İslamcılık hareketinin sadece okuma ve anlamalarda kolaylık sağladığı bu düşünce akımı içinde yer alan düşünürlerin düşünce,

anlayış ve yaklaşım açısından homojen olmadığı ayrıca bir düşünür kenti metinleri arasında da farklı yaklaşımlara ve okumalara rastlanabildiğini söylemek mümkündür.

İslamcılık bu açıdan aynı zamanda olayların okuyucu ve yorumlayıcı açısından dışardan okunması anlamına gelmektedir. Şüphesiz bu okuma tarzı “rekabet” içeren Batı düşünce biçimlerinin rasyonalist yöntemlerini hatırlatmaktadır. Osmanlı Devleti’nin karşılaştığı çeşitli tehlikelerden dolayı ortaya çıkmış olan düşünce biçimlerinden İslamcılık homojen bir düşünür kitlesinden oluşmamaktadır. Bu kitle içinde yer alan düşünürlerin ekseriyeti kendini İslamcı olarak da tanımlamamaktadır. Bu tür tanımlamalar metodolojik olarak sadece anlama, tanıma içermemekte aynı zamanda karşıtı, rakibi belirleme niyeti içermektedir.

Nitekim İslamcılık hareketi ile ilgili değerlendirmeleri “tekil, indirgemeci veya dışlayıcı okuma” şeklinde belirttiğini; İslamcılık kavramı yerine “İslamlaşma” kavramının daha doğru olduğunu ve “Panislamizm” kelimesinin Batı değerlerine karşı bir tehlike olarak icat edildiği tezi oldukça önemli bir değerlendirmedir. (Yıldırım, 2013:100).

Bu karşıt gerekçeler saklı kalmak üzere hareketlerden İslamcılık “Mısır’da Cemaleddin Efgani (1839-1897), sadık talebesi Muhammed Abduh (1845-1905), Hindistan’da Seyyid Ahmed Han (1817-1898), Seyyid Emir Ali (1849-1928), Türkiye’de Sırat-ı Müstakim, Sebillürraşad, Beyan’ul Hak, İslam Mecmuası, Volkan gibi dergilerde kümelenen düşünce ekollerine bağlı kişilerin öncülüğünde ortaya çıktı ve gelişti” (Kara,2017:17).

İslamcılık düşüncesi, çeşitli şekillerde isimlendirilmiştir. İslamcılık kavram olarak önceleri İttihad-ı İslam, Vahdet-i İslamiye, Tevhit-i İslam (İslam Birliği, Panislamizm), Fıkr-i İslamiyet, İslamiyet siyaseti kullanılmıştır. Yine aynı şekilde “ihya, ıslah, tecdid, intibah, necat” kavramları da kullanılmıştır. Bu kullanımlar genel manada İslamcılığa karşılık kullanılmaktadır (Kara,2013:50). Nitekim “Arap dünyasında tecdid, ıslâh, ihyâ ve ittihâd-ı İslâm” kavramları üzerinden anlatılmaya çalışılırken, Avrupa’da Panislamizm olarak kavramlaşmıştır (Yardım, 2016:119).

İslamcılığın oluşumu Aydınlanma sonrası sosyal kuramların bütün dünyada insanlığa vaat ettiği mutluluğa karşın alternatif sosyal kuramların Doğu toplumlarında dinin getirdiği kaideleri atlama isteğini ıskalamak istemeyen ve yeniden modern okumalara tabi tutan bir refleks olarak ortaya çıktı. Bu düşünce çerçevesinde kimi düşünür bu yeniden okumayı Müslüman toplumların, “İslâm’la ilişkilerini, başkaları üzerinden, çağdaş seküler zeitgeist (zamanın ruhu) üzerinden” (Kaplan,2013:785) yaptıklarını söyleyerek tartışmanın metodolojik boyutuna vurgu yapar.

“Batılı zeitgeist’in dünyası içinden ve dünyaya bakış biçimleri ile baktıkları için, hiçbir şeyi göremiyorlar; yalnızca “pornografik” ayartma / simülasyon ve karartma / asimilasyon biçimlerine mahkûm oluyorlar: Çünkü tek bir zeitgeist’in her yerde hâkim olması, bütün insanlığı çağ körleşmesinin eşiğine fırlattığı için, insanlar, dünyaya kendi dünyaları içinden bakabilme yetilerini yitiriyorlar: Mesafe duygusunu yitirdikleri için; yani farklı dünyaların ve bakış açılarının hâkim seküler zeitgeist tarafından yutulması ve uyutulması sözkonusu olduğu için, dünyanın farklı dinlerine, düşüncelerine mensup çocukları kendi dünyalarına bile kendi bakış açılarından bakamıyorlar”. (Kaplan,2013:786).

İslamcılık düşüncesinin bir ideoloji olarak ortaya çıkışını 19. yüzyılın getirdiği yeni devlet modelinin İslam’ın genel ilke ve tebliğine uyarlanması ve milliyetçilik olarak sonuçlanacak İttihad-i İslam düşüncesinin gelişimi ile de ilişkilendirilmektedir (Türköne, 2021).

İslamcılık düşüncesi Batı’daki paradigmaya karşı savunusu “yenilenme” şeklinde lanse edilmekle beraber uluslararası uygulamalar değişim için önemli baskılar oluşturmaktaydı. Bu nedenle İslamcılık ya da Osmanlıcılık ve Türkçülüğün ortaya çıkması sadece iç dinamikler ile ilgili değildi. Aynı zamanda ne uluslararası emperyalist güçlerin “uluslara özgürlük, self determinasyon” gibi kullandığı yeni terminoloji Osmanlı sosyal ve siyasi dokusunu oldukça sarsmıştı. Bu bakımdan İslamcılık hareketi, Osmanlı Devleti’nden ayrılmış Müslüman düşünürlerin geliştirdiği “mevcudu yenileme, koruma ve kurtarma refleksi” şeklinde belirlemiştir. İslamcılık ile ilgili yapılan bütün tanımlamaların ana teması bu minval üzerinden

çeşitlenmektedir. Bu bağlamda İslamcılığı; asli kaynaklara bir dönüş olarak ya da modernite karşısında Müslümanların ortaya koyduğu tepki ve cevap arayışı olarak ve yahut dünya milliyetçiliği ile benzeşen bir fikir akımı olarak tanımlayanlar da oldu. (Sunar,2019:2-3).

İslamcılığın ortaya çıkışı ile ilgili bu üç tanımlamalardan en fazla dikkat çeken modernite ile birlikte gelişen diyalektiktir. Özgürlük, insan hakları, modernleşme gibi kavramları dünyanın gündemine taşıyan modernite geniş coğrafyalara hükmeden Osmanlıyı da yoğun baskı altında tutuyordu. Yönetimdeki yetersizlik, taleplerin görmezlikten gelinmesi Osmanlı halifesine duyulan güveni azaltmış, yoğun muhalefetlerin neticesinde, Müslüman toplum kardeşlik fikrine dayalı ümmetçilik anlayışından beslenen birliğini kaybetmişti. İmparatorluğu kurtarmak için ortaya konan inanç veya etnik kimlik referanslı bütün politikalar, ulusların bağımsızlık fikrinin olgunlaştırılmasına engel olamıyordu. İslamcılık önceleri “tecdit, İttihad-ı İslam ve bağımsızlık” kavramları üzerinden belirmeye başladı. Bu argümanlar zamanla “*Osmanlı Devleti'nin, dolayısıyla İslam dünyasının beka meselesine endekslenmiştir.*” (Sunar,2019:1-14).

Birçok düşünür İslam coğrafyasındaki gelişmelerden elde ettikleri deneyimlerle İttihad-ı İslam fikrinin sınırlarını belirlemeye çalışmıştır. Batı metodolojisinin dağıtıcı özelliğini asırlardır büyük bir coğrafyada hüküm sürmesinin sonunu getireceği sıkıntıların farkına varan Osmanlı aydını birçok tecrübenin ardından İslamcılık ideolojisinin bir çare olduğunu düşündü. III. Selim döneminde başlayan İslam'ın yeniden yorumlanması, İslam birliği ve özgürlükler konusunda düzeltmeler yapılmasıyla çevresinde başlayan İslamcılık, Sadrazam Said Halim Paşa zamanında daha sistematik bir hale sokulmaya çalışılarak, ilkeler yüklendi. Batı aydınlanması karşısında Osmanlı imparatorluğunun dağılmasını engellemek maksadıyla inşa edilen İslamcılık İdeolojisi konusunda M. Ertuğrul Düzdağ'a göre Sadrazam Said Halim Paşa İslamcılık fikrinden dine ait; ahlak, siyaset, yaşayış, inanç gibi bütün hususların hayatta görünür olmasını anlıyordu (Düzdağ,2012:185-186).

Tarik Zafer Tunaya İslamcılık fikrinin ideolojik olduğunu söyler. Ona göre *“İdelojiktir çünkü, müesseseler ihdas edecek bir fikir ve inanç sistemi olduğunu iddia, gerçekleşmek için de sosyal bir hareketi davet etmektedir. Siyasidir, çünkü topluluğu, yani Osmanlı Devleti'ni blok halinde muhafaza ve bütünlüğünü idame için de onu belli bir gayeye yöneltmek istemektedir. İslamcılık cereyanının asıl özellikleri diğer cereyanlara nazaran daha fazla çeşitliliğe sahip oluşunda da siyasi müesseseler üzerinde daha fazla durmuş olmasındadır”* diyerek İslamcılık fikrinin Milliyetçilik, Batıcılık ve Osmanlıcılık fikirlerine göre daha aksiyoner olduğunu ve etkili olduğunu vurgulamıştır (Tunaya,1998:13).

Birçok araştırmacı gibi, İsmail Kara da İslamcılığın Batılılaşma politikaları karşısında medeniyetin iyi yönlerini almaya açık kapı bırakacak tarzda bir yenilenme hareketi olduğu görüşünü paylaşır. İsmail Kara İslamcılığın eklektik yönlerinin baskın olduğunu vurgulayarak, şu şekilde bir tanımlama yapmaktadır:

“İslamcılık XIX-XX. yüzyılda İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, siyaset, hukuk, eğitim...) ‘yeniden’ hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların arayışların bütününe ihtiva eden bir düşünce ve harekettir.” (Kara, 2013:17).

Şerif Mardin'e göre ise İslamcılık hareketinin aslında Hindistan'da şekillenen bir düşünce anlayışına dayandığını ama 1870'lerden itibaren Osmanlı'da güçlenmiş bir ideoloji olarak aksiyon bulduğunu söyler. İslamcılığın iki temel yönü olduğunu vurgulayan Mardin, *“bunlardan birisinin İslamcılığı bir yaşama biçimi ve bir dünya görüşü olarak gören aydın diyebileceğimiz kişilerin fikirleri, diğeri de Müslümanların teorik bazı tartışmalardan ziyade İslami nizam arayışlarının bir ifadesidir. Bu minvalde Mısır'dan Muhammed Abduh birinci tanımındaki İslamcılığı, Pakistan'daki Mevdudi ise ikinci tanımdaki İslamcılık fikrini karşılayan kişilere örnek olarak verilebilir.”* (Mardin,2015:9).

İslamcılıkla ilgili tanımlamaların en dikkat çekenini Said Halim Paşa'nın "*İslam dininin inanç, ahlak, yaşayış ve siyasetle ilgili tüm ilkelerini hayata tam olarak geçirmek*" olarak ortaya koyduğu kanaattir. Aslen Mısırlı olan ve birçok süreçlerden geçen Said Halim Paşa, Osmanlının son dönemlerine denk gelen bu topraklardaki İslamcılık düşüncesinin metodolojik sistemini biçimlendirenlerin önde gelenlerinden biridir. III. Selim döneminde düşünce olarak başlayan İslamcılık, İttihat ve Terakki kökenli dönemin Sadrazamlık makamında bulunan Said Halim Paşa, Batı aydınlanması karşısında ulusal bilinçlenmelerin Osmanlıyı çökertmeye başladığı bir zamanda biçimlendirdiği bir kurtarma projesi olarak değerlendirilmektedir. İslam dünyasına mesajlar vererek, görüşmeler yaparak ve zamanın dergi ve gazetelerinde yayınladığı makaleleriyle Müslümanları Osmanlı İmparatorluğu çevresinde toparlamaya çalıştı. Said Halim Paşa'nın fikirlerinde İslamcılık kapsamlı bir kavram olarak yerini alır. Sosyal dokunun deneyimlerine önem veren düşünür toplumun örf, adet ve geleneklerini yabancı değerlere bırakmasının faydasızlığı üzerinde durur. Said Halim Paşa, "*her cemiyet, belli esasların konulup uygulanması sayesinde ayakta*" durduğuna dikkat çeker. Belli başlı bu esasların yok olması ile toplumsal dokunun çözüleceğini vurgular. Bu nedenle Osmanlı toplumunda olduğu gibi eşitlik ve hürriyeti geliştiren unsurun din kardeşliği olduğunu belirtir (Said Halim,1991:111).

Kişiler içinde mutlak anlamda bir eşitliği olamayacağını vurgulayan Said Halim Paşa toplumsal tabakaların olmasının olağan olduğunu bu da dinin bir emri olan yardımlaşma ve dayanışma becerisini diri tuttuğunu söyler. Bununla beraber eşitliğin rekabet, tekâmül gibi hususları olumsuz şekilde etkilediğini bazen adaletsizliği ördüğünü dile getirir. Avrupa'nın teknolojik üstünlüğünün de önemini bilerek oraya ulaşılması gerektiğini düşünür (Said Halim,1991:251).

Avrupa'daki teknolojik gelişmeler şüphesiz buradaki sosyal kuramlarında popülaritesini artırmış ve mevcut sıkıntılardan kurtulmanın adresi haline gelmiştir. Avrupa'daki değişim bu nedenle bütün dünyada olmak üzere İslam ülkelerinde de etkisini göstermeye başlamıştı. İslamcılık fikrinin bu etkiye yönelik "inanç, ahlak, devlet yönetimi, insan eğitimi, hukuk" gibi tartışmalar üzerinden din merkezli bir yorum geliştirmesi gereklilik olarak ortaya çıkmıştı. Zamanın şartlarını da göz önüne

olarak Batı düşüncelerinin metodolojisinden de etkilenecek dini hayata yeniden egemen kılma isteği İslamcılık düşüncesinin önemli ve zengin tartışmalar geliştirmesine imkân vermiştir. Osmanlı devletinin büyüyen beka tehlikesine karşın oluşturulmuş yeni düşünceler gibi İslamcılık da dinin geleneksel deneyimlerden farklı “rekabetçi” bir metodoloji ile yeniden okunması gerektiği savı üzerinde durmuştur. Bu bakımdan İslamcılık dediğim olgu da metodolojik olarak dinin, geleneksel okumaları dışına çıkararak Batı’nın yöntemi üzerinden dini yeniden okuma çabası olarak görülmektedir.

İslamcılık farklı tanımlara sahip olması aslında yekpare bir yapı oluşturmadığı, “aksine çok yönlü, çok düzeyli, sürekli değişen ve çoğu zaman kendi içinde çelişkili” olduğu fikrinden kaynaklanıyor olabilir. Çağdaş Müslüman dünyada, “İslamcılığın bir ideoloji, kültürel ortam, eylem biçimleri ve yaşam biçimleri olarak etkisini” anlamadan İslamcılık olgusunu çözümlenmek zordur (Grinin ve Korotayev, 2019:59-124).

1.2. İttihadı İslam Kavramı

İttihadı İslam diğer bir deyişle “İslam Birliği” fikri İslamiyet’in ilk zamanlarından beri var olan ve kavramlaşan bir söyleyiştir. Nitekim İslam Ansiklopedisinde bu hususla ilgili şunlar yer almaktadır: “*İttihadı İslam kavramı modern zamanlarda ortaya çıkmış bir kavram değildir. İslam dininin ilk zamanlarından beri kullanılan bir kavramdır.*” (İslam Ansiklopedisi, 2011:3).

İttihad-ı İslam, Vahdet-i İslamiye, Tevhit-i İslam (İslam Birliği, Panislamizm), Fıkr-i İslamiyet, İslamiyet siyaseti yine aynı şekilde “ihya, ıslah, tecdid, intibah, necat” kavramları da kullanılmıştır. Bu kullanımlar genel manada İslamcılığa karşılık kullanılmaktadır (Kara,2013:50). Bununla beraber İttihad-ı İslam kavramı zamanla İslamcılık kavramından gelenekle ve hilafet anlayışı konusunda ayrılmıştır.

Namık Kemal’in 1869 İttihad-ı İslam kavramını modern düşüncelere karşın politik bir mahiyette kullanması genel olarak İslamcılık düşüncesinin belirmesinin ilk

örneği olarak gösterilir. Yeni Osmanlıların, Basiret Gazetesi ile İttihad-ı İslam üzerine geliştirdiği tartışmaların Batı'daki yansıması Panislamizm şeklinde oldu. Panislamizm olarak ifade edilen İttihad-ı İslam fikri “acizliğin”, “çaresizliğin” ortaya koyduğu bir hareket olarak görülüyordu. Bu sav önemli ölçüde İslamcılık fikrinin dini araçsallaştırdığı argümanı üzerinde durmaktaydı. Bunun temel nedeni bu hareketin *“halifeye bağlılıktan, dini endişelerden kaynaklanan bir zaruret değil, şartların zorlamasıyla Osmanlı ve Sultanın bekasını kurtarmaya yarayacağı düşünüülerek başvurulan pragmatist bir stratejik proje”* olduğu savına dayanıyordu (Özcan, 2021).

Balkanlardaki karışıklar ve “Doksan üç Harbi” II. Abdülhamid'in tahta çıkmasının ilk yıllarında dünya Müslümanlarıyla dayanışmanın ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştu. II. Abdülhamid'in böyle bir siyaseti benimsemesinin arkasında Şehzadeligi döneminde Yeni Osmanlılar'ın kültür havzasında bulunması ve dindar bir kişiliğe sahip olması önemli bir nedendir. Bu dönem Ahmet Cevdet Paşa'nın geliştirdiği düşüncesinin II. Abdülhamid üzerine etkili olduğu da ileri sürülmektedir (Özcan, 2021).

Daha önce düşünce şeklinde olan İslamcılığın Said Halim Paşa tarafından II. Abdülhamid döneminde formüle edilmesinin ardından daha sonraki dönemlerde siyasi bir araç olarak işlev görmeye devam etti. Özellikle İttihat ve Terakki politikalarının yetersizliği, düşünce, siyaset alanında sürekli çalkantılar yaşanması. İslam birliği ve İslamcılık ideoloji yerine ulusal refleksler geliştirilmesine yol açtı. Bu sürecin bir neticesi olarak cumhuriyet sistemi daha sonraları ortaya çıktı. Bununla beraber İttihad-ı İslam fikri siyasi sahada önemli bir muharrik güç olarak kalmaya devam etti. Geçmiş halifelik geleneğinden kopmayan ve meseleyi dini bir hassasiyet olarak algılayan kitleler, buhranın çıktığı coğrafyalarda direniş cepheleriyle Osmanlı karşıtlarına karşı canları pahasına fedakârca mücadele ettiler. II. Abdülhamid'i devirerek yönetime ele geçiren İttihat ve Terakkiciler birçok alanda yetersiz kaldıklarında Abdülhamid'in İslam Birliği ve ümmetçilik projelerini önemseyerek, Almanlarla ittifak içinde oldukları I. Dünya Savaşında dünya Müslümanlarının dikkatini çekmek maksadıyla “Cihad-ı Ekber” propagandasını yoğun bir şekilde yapma yolunu seçtiler. Hilafet adına Afrika ve çeşitli İslam beldelerine fetva gönderdiler. *“Cihat fetvasının yanı sıra*

Osmanlı padişahı Sultan Mehmet Reşad, Osmanlı orduları Başkomutanı Enver Paşa ve Osmanlı şeyhülislâmı Ürgüplü Mustafa Hayri Efendi de Müslümanları Cihâd-ı Ekber'e katılmaya davet eden mektuplar gönderdiler. Bu mektuplarda Halife'nin, Emîrû'l-Mü'minîn (Müslümanların lideri) olarak düşmana karşı cihat ilan ettiği ve Müslümanların bu çağrıya uyması gerektiği belirtildi.” (Çabuk,2017:102). Osmanlının girmiş olduğu Kurtuluş Savaşı dahil bütün savaşlarda dünya Müslümanları fiili olarak destek verdikleri gibi mali destekleriyle de halifeliğin bekasını sağlamaya çalıştılar. Trablusgarp ve Balkan savaşlarının Osmanlı'yı zorda bıraktığı dönemde neredeyse İslam dünyası diye bir güç kalmamış olsa da İslam aleminden destek alabilmek için hilafet müessesine gönderme yapmıştır.

İttihad-ı İslam, Osmanlı'nın gelişen dünya şartlarına göre dağılmasını engellemek için gelenekten gelen gücü yani ümmetçilik anlayışını Osmanlı Devleti'nin bekasını korumak için kullanmaya matuf bir merkez üzerinden şekillenmişti. Bu açıdan İslamcılık fikrine yakın olmakla beraber moderniteye uzak bir düşünce yelpazesinde yer almaktaydı. Kavramın kapsayıcı bir şekilde İslamcılık olarak anlaşıldığını fakat derin bir analizde genel olarak İslamcılık anlayışından farklı indikatörlere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

1.3.İslamcılık Düşüncesinin Ana Konuları, Ana Kabulleri

Osmanlı devletinin çeşitli siyasi ve sosyal travmalarla karşı karşıya gelmesi İslamcılık düşüncesi olmak üzere çeşitli hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştı. Ahalisi Müslüman ülkelerde de etki oluşturan bu düşünce halifelik düşüncesi etrafında ya da Osmanlı bekası etrafında toplanmamış olmakla beraber ümmet düşüncesinin siyasal aidiyet geliştirmesinde etkili olmuştur. Benzer zaman aralıklarında Müslüman toplumlarda yöntem, mücadele ve retorik açıdan birbirine yakın hareketler ortaya çıktı. Referans olarak dinin belirleyiciliği ve hakemliği esas alınması birbirine yakın argümanların geliştirilmesine imkân sağlamıştır. Temel argümanlardan biri mevcut devletin dini esaslar çerçevesinde modernleştirme veya uyumlulaştırma çabaları olarak görülmektedir. Bu istek önemli açıdan çeşitli sorunlar doğurmuş ve çerçevede de zengin bir tartışma platformu oluşturmuştur.

Bu platform İslamcılık meselesinin ana tema olarak neyi keşfedeceği ve hangi kabuller üzerinden şekillendiği tartışmalarını içinde barındırmaktaydı. Osmanlı düşünürleri öncelikle sorunun ne olduğu, hangi yöntemle çözümleneceği, geri kalmış müessese ve toplumsal moralsizliğin nasıl düzeltileceği önemli bir sorun olarak algılanmaktaydı. İslamcılık düşüncesinin bu sorunlara karşı eleştiri geliştirmesi ve yeni önerilerde bulunması, meseleleri “hem muhalefet hem de intibak-uyum arayışları” çerçevesinde şekillenen kabuller ve “doğruluk ve yerindelik tartışmasına açık olan bir ön fikirler üzerinde” belirmiştir. Bu kapsamda tartışmanın ana konuları “yetersizlik ve kendinden şüphenin ortaya çıkardığı veya kuvvetlendirdiği temel fikirlerden biri beka ve kurtuluş (necat, felah) kavramları etrafında şekillenmiştir.” Temel sorunlar “Müslüman fertler, İslam cemaati, Müslüman milletler ve devletler devamlılıklarını nasıl sağlayacak” ve “İslam nasıl (tekrar) payidar olacak ve dıştan gelen işgalden, esaretten, içten gelen hurafelerden, ataletten, geri kalmışlıktan nasıl kurtulacak?” soruları çerçevesinde oluşmuştur. (Kara, 2013:38-39).

“Hikmetin müminin yitik malı olduğu, nerede bulursa alabileceği” ilkesiyle, Batının bilim ve teknolojisinden yararlanmak zor değildi. Zor olan bu çerçevede toplumsal, siyasal ve yönetim şekline modernleşmenin müdahale etmesiydi. Medeniyetin dayatmasının baskısıyla giderek büyüyen karışıklıklarla modernizme uyum sağlamanın, İslam medeniyetine dair kültür, tarih, bilim ve toplumsal yapılanma müktesebatının zarar görmeden bu sürece nasıl uyarlanacağı konusunda çözüm bulunamıyordu. Dinin devlete veya devletin dine müdahalesinin sonlandırılması, dini otoritenin, medreselerin, devletin işleyişini şekillendiren dini otoritenin yaşamdan uzaklaştırılması anlamına geliyordu. Medeniyetin yoğun baskısı altında olan İslam toplumu, bu sıkıntılı süreci aşmak için dini yeniden yorumla ihtiyacı duymuş, hantallaşmış alanlarda tecdit düşüncesiyle modern çağın ihtiyaçlarına uygun yorumlar getirmeye ve dini dar kalıplar içerisine hapsedmiş geleneksel anlayıştan kurtarıp, toplumsal taleplere cevap verecek halde yeniden yorumlamak hayati bir önem taşıyordu (Kara,2013:40).

Müslüman düşünürlerin tehdit olarak algıladıkları Batı Medeniyeti'nin üstünlüğü ve teklifi fikri daha çok bilim-teknoloji ve kısmen de felsefenin tesiriyle

önemli bir etkiye sahipti. Bu nedenle “terakki” fikri önemli bir kavram olarak ön plana çıkmış ve Müslüman düşünürlerin fikirlerini oluşturmasında etkili olmuştur (Kara, 2013:40).

Bu bağlamda İslamcılık düşüncesi “*yeni bir ahlak anlayışı ve yeni bir yaşama üslubu, nihayet bir sosyal ilişkiler düzeni de teklif*” ederek mevcut ahlak anlayışının, “pasif” kadereci anlayışın “fonksiyonel ve yeterli” olmadığı kabulünü öne çıkarmıştır (Kara,2013:42).

İslamcılar, Müslüman geleneğinin geliştirdiği “bir lokma bir hırka” yaşam biçimi ve deneyimlerini bir tarafa bırakan kişi ve toplumu daha aksiyoner kılmaya yönelik bir kabul ile kadının da geleneksel rolünü eleştirmeye ve yeniden yorumlamaya yönelik ciddi taleple yeni yorumlamalar geliştirdi. Oryantalistlerin İslam dünyasına yönelik olumsuz eleştirilerden biri de kadın ve içinde bulunduğu konumuydu. İslamcılar bu olumsuz eleştiriye karşın “Müslüman kadın” portresi üzerinde yeniden durdular. Gelenekten sıyrılmaya yönelik bu adım “hem modern bir metodoloji hem de dindar bir referans” gerektiren bir çözümleme getirdi (Kara, 2013:40 vd.).

Bu çerçevede özetlemek gerekirse İslamcılığın esas aldığı konu ve kabullere kısaca şu şekilde sıralanabilir (Kara,2013:40 vd.):

-Müslüman toplumun nasıl kurtulacağına ilişkin problemi dinin yeniden anlamaya yönelik çabası ile ilişkilendirmekteydi. Bu endişe hem Osmanlı hem de Cumhuriyet yazarı olan Mehmet Akif Ersoy’un “garbın ilminin alınıp” dinin temel kaideleri üzerinden yükselme çabasında kendisini göstermekteydi.

-Dinin öz referanslarına dönerek sorunlara din içinden yeniden çözümler geliştirme kabul gören bir düşünceydi.

-Aydınlanma sonrası popölerleşen rejim tartışmaları, eşitlik, adalet, kadın tartışmaları İslamcı düşünürlerinde önemli şekilde üzerinde fikir tartışmaları yaptıkları konuları içermekteydi.

2.İSLAMCILIĞIN TARİHİ GELİŞİMİ

Başlangıç tarihi ve bugüne kadar izlediği seyir açısından fikri, siyasi ve toplumsal bir akım olarak İslamcı akımları kimi düşünür üç ayrı düzeyde ele alarak tasnif etmektedir. Üç süreci üç farklı kronoloji içinde değerlendirmekte ve “Üç nesil, üç ayrı algı ve siyaset/davranış tarzını ifade ettiği” ileri sürülmektedir. Bu tasnife göre “1850’li yıllarda tarih sahnesine çıkan İslamcılık üçüncü neslin tecrübesiyle yürüyüşüne devam” etmiştir. Bu görüş kronolojik olarak birinci nesil İslamcılık 1850-1924; ikinci nesil İslamcılık 1950-2000; üçüncü nesil İslamcılık” şeklinde “21. yüzyılın ilk yıllarıyla başlayıp” devam ettiğini ileri sürmektedir (Bulaç, 2012:39).

Bununla beraber bir başka sınıflandırmada ise İslamcılığın ilk dönemi, “İttihad-ı İslam Politikaları Dönemi (1870-1908), İslamcılık Dönemi (1908-1924), Muhafazakarlık-Milliyetçilik Dönemi (1924-1960), Radikal ve Entelektüel İslamcılık Dönemi (1960-1980) ve Uyum ve Entegrasyon Dönemi (1980 sonrası) şeklindedir (Kara,2013:22-33).

İslamcılık düşüncesini önce İttihad-ı İslam olarak siyasi sahada yer aldığını sonraları 1856 yılında kabul edilen Islahat Fermanı’nın ilanıyla daha da belirginleştiğini söylemek mümkündür. Tanzimat Fermanı’ndan farklı olarak Islahat Fermanı’nın ilan edilmesi Osmanlının aristokrat sınıfını, ulemayı ve Müslüman halkı derinden rahatsız ederken, gayrimüslim kesimde mutlulukla karşılandığını (Uçar,2018:91) bu durumun neticesinde tamamen olmasa da İslamcılık düşüncesinin, Tanzimat ile birlikte muhalefet konjonktüründe daha etkili bir muhalif zemini oluşturduğu söylenebilir.

Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasından sonraki fetret dönemini tamamlayan ikinci nesil İslamcılar, devleti çökmekten kurtarmanın yerine bu kez devlete talip kurucu bir misyon ile siyasi sahada görünür oldular. Sadece İslami bir devlet kurmakla sınırlı tutmadılar hedeflerini cahiliye toplumu yerine bir İslam toplumu inşa ederek dünyayı kurtarma tahayyüllerini her fırsatta dillendirdiler. Düşüncelerini, ilişkilerini, dünya üzerindeki müdahalelerini bu doğrultuda şekillendirmeye çalıştılar.

Osmanlı devletinin yıkılması sonrasında kurulan Cumhuriyet'in 1924 sonrasında İslamcılık düşüncesi yasaklanma dönemine girmiştir. Genç Cumhuriyet daha önceleri "tecdit, ıslah ve ihya" kavramları ile Osmanlı'da etkili olan düşünce biçiminin yerine yüzünü Batılılaşma paradigmasına çevirmiştir.

Cumhuriyet döneminde İslamcılık düşüncesi İstiklal Mahkemeleri, Takrir-i Sükûn, yasaklar ve baskılar dönemini yaşamış fakat buna rağmen daha sonraki süreçlerde Türk siyasi hayatında etkili olmayı başarmıştır.

Toplumsal, siyasal ve düşünce zemininde geçmiş tecrübelerin ışığında devlete talip olan ikinci nesil İslamcılar değişik isimlerle kendilerini vasıflandırsalar da İslami Hareket perspektifinde entelektüel bir çaba içerisinde olanlar da oldu.

Batı'nın itibar skalasında yükseklere koyduğu kentleşme, sanayileşme, modernleşme hususlara yaşama yönelik yeni düzenlemeler ve modeller geliştireyordu. İslamcılığın üçüncü merhalesinde Batı'nın bu perspektifine karşı ve değişen dünyaya karşı alternatif düşünceler geliştirme çabaları yer almaktadır. Özellikle bu dönemde Avrupa Birliği İnsan Hakları, Sivil Örgütlenme gibi nitelikler İslamcılık düşüncesi üzerinde düşünsel havzada önemli değişim ve dönüşümlere kapı aralamıştır. 1924-1960 yılları arasını kapsadığı varsayılan bu dönem İslamcılık fikrinin yeşermesine imkân oluşturacak dini müesseselerin ve faaliyetlerin yasaklandığı bir dönemi içermektedir. Bu dönemde İslamcılık "*kendisine milliyetçilik gibi başka alanlarda yer bulmaya çalışarak varlığını sürdürmüştür.*" (Kara,2013:17-19).

İslamcılık düşüncesinin kronolojik olarak 1960 ve 1980 yılları arasında radikal ve entelektüel olarak bir varlık gösterdiği fakat bu dönemin aynı zamanda iki farklı askeri darbe ile bir muhtıranın da yer aldığı döneme rast geldiği bilinmektedir. Bu dönemde siyasi arenada etkili olan Milli Selamet Partisi İslamcılık hareketinin partileşen önemli ayağı olmuştur (Kara,2013:17-19).

Beşinci merhalede ise İslamcılık post modern söylemlerin getirdiği çeşitli kavramlar üzerinden kendi hareketi için çıkış imkânı bulmak istemiştir. Bu dönemde

“Medine Vesikası”, “bir arada yaşama”, “çok kültürlülük”, “sivil toplum” anahtar kavramlar üzerinden oldukça zengin tartışmalar yaşandı (Kara,2013:17-19).

Siyaset, fikir ve toplumsal projeler üretme açısında düşünce ekolü olarak İslamcılığın henüz bile sosyal alanda görünür halde etkisini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Bu düşünce hareketinin geliştirdiği kavramlar, karakteristik özelliği, savunduğu dünya görüşü ve tahayyülü kriterleri kendi başına İslamcılığın yapılanmasını anlamaya yeterli fikirler sunuyor.

2.1.İslamcılık Düşüncesi ve Diğerleri

Batıda yeni bir sürecin başlaması ile birlikte Osmanlı buhranlarla boğuşmak durumunda kaldı, bu sıkıntıdan kurtulmanın çaresi olarak imparatorluğun sınırları içerisinde olan ulusların birliği ile Osmanlılık bir kurtuluş düşüncesi yaygınlaştı. Osmanlının hâkim olduğu topraklarda ulusların özgürlük taleplerini dondurmak maksadıyla ulusların birliği, İslamcılık ve Osmanlılık düşüncesinden sonra milliyetçilik bir kurtuluş projesi olarak gündeme geldi. Kuşkusuz bunun devamında Türkçülük hareketi “bir kalkınma ve kurtuluş ideolojisi” olarak belirdi. Osmanlılık hareketi, milliyetçilik ve bir ölçüde Türkçülük cereyanının öncesi şeklinde ortaya çıktı.

Aslında Batı akımlarının etkisi ve medeniyet telakkisinin bir sonucu olarak muasırlaşmak problemi dillendirilmeden önce yani III. Selim’den önce padişahları sunulan İslahat Layihaları’nda:” Kanun-i Kadime”,” Şeri-i Şerife” dönmek önemli bir uyarı şeklinde belirir. Bu projelerin en önemli ıslah teklifi İslamcı düşünürlerin fikirlerini anımsatmaktadır (Coşkun, 2014:106 vd).

Bununla beraber İslamcılık düşüncesi Tanzimatçı Ali ve Fuat paşaların savunduğu Osmanlılık düşüncesinin aydınlar tarafından II. Mahmut döneminde topluma empoze edilmesi sonrasında görünürlük kazandı. Osmanlılık fikrinin değişik etnik unsurların farklı inançlarının ajitasyona uğramadan birlikte yaşama isteği talepleri ile şekillendi. Özellikle Avrupa’da gelişen ulus akımlarıyla birlikte Osmanlı sınırları içerisinde bulunan değişik ulusların, kendi devletlerini kurma yolundaki

talepleri, ülkenin yönetimini sağlıklı bir şekilde yürütmeye engel olacak tarzda giderek ülkenin her tarafına yayılan bir buhrana dönüşmüştü. Bu dönemde Osmanlı bekasını düşünen bu fikir “İttihad-ı Anasır”a, “İmtizac-ı Akvam”a birinci siyasi mesele olarak önem verdi (Kaplan,1974: 213 vd.),

“İttihad-ı Anasır” olarak ifade edilen Osmanlılık düşüncesi “yüzyıllardır birlikte yaşamakta olduğumuz Osmanlı topraklarının hepimiz için kutsal bir vatan olduğu, bu kutsal vatanda yaşayan bütün halkların bir Osmanlı Milleti oluşturduğu varsayımına” dayanmaktaydı (Atasoy,2019:7). Osmanlı devletinin sınırları içinde yer alan etnik ve dini unsurların “ulusal özgürlük, self determinasyon” gibi modern devletin göstergelerine itibar edilmesin diye kurgulanan Osmanlılık önce Balkanlar’daki Hıristiyanların sonra da Arapların bir kısmının ulusal özgürlük talepleri bu “projeyi” raf kaldırmış yerine İttihad-ı İslam fikri ikame edilmiştir (Atasoy,2019:8-13).

Bu durum İslamcılık düşüncesini daha etkili kılan unsurlardan biri haline getirdi. Nitekim Enver Ziya Karal, Osmanlı Devleti’nin İttihad-ı İslam’ı, modern anlamıyla İslamcılık (Panislamizm) siyasetini benimsemek zorunda kalmasını “Müslüman Hıristiyan topluluklar arasındaki huzursuzluk ve Avrupa devletlerinin iç işlerine müdahale etmesi ile tüm dünyada İslam dinine yönelik nefret dili söylemlerine dayandırır. Bu durum İslam birliği fikrinin gittikçe güç kazanmasına yol açmıştır (Karal,1983:540). Bu düşünce Sultan Abdülaziz’in son döneminde popüler olmaya başladı. II. Abdülhamid döneminde ise devlet siyaseti olarak ön plana çıktı (Karal,1983:540). Bu dönemlerde İslam birliğini sağlamak amacı ile Müslümanların bulunduğu birçok bölgeye tarikat ehli temsilci olarak gönderildi (Sarı, 2016: 102). Bu süreçte II. Abdülhamid padişah sıfatı yerine daha çok halife makamına önem vermiştir (Karal, 1983: 543). Bu çerçevede İslamcılık fikrinin, İttihad-ı İslam, Panislamizm formunda Cemalettin Afgani’nin 1870 yılında İstanbul’a gelmesi sonrasında olgunlaştığı ve yayıldığı fakat “kurtarıcı ve koruyucu” olarak II. Abdülhamit döneminde geliştiği ileri sürülmektedir (Kara, 2013:28).

Doğu toplumlarının geri kalması Batı toplumlarının yeni ve görkemli bir medeniyetle ortaya çıkması İslamcılık düşüncesinin ortaya çıkması için mümbit bir ortam oluşturmuştur. III. Selim zamanında askeri bürokratik sistemdeki yenilik ile İttihad-ı İslam hedefleri içinde şeri yeni bir devletin tesisi, anlaşmalı eyaletlere dayalı yönetim gibi değişimler amaçlanmış. II. Mahmut'un yönetimi zamanın da ise modern taleplerin etkisi ile hükümdar yetkisini kısıtlayan Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir (Aktel,1998:175).

2.1.1.İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi

İslamcılığın esasında bir devlet yönetimi belirleme misyonuna sahip olmadığını, bu halin aşılması maksadıyla dinin yeniden yorumlanıp siyasete destek vermek amacıyla bir toplumsal retorik inşa ettiğini savunanlar, İslam dünyasının ilgisini çekmek için çeşitli girişimlerde bulduklarını iddiasındadırlar. Bu görüşte olanlar halifeye halkın yetki verdiğini ve ülkenin yönetiminin de halkın iradesine uygun olması gerektiğini söyleyerek, geçmişten gelen sultanlık sisteminin çarpıklığına işaret ettiler.

“Meselâ Elmalılı Muhammed Hamdi'ye göre bu çerçevede hilâfet bir vekâlettir, vekâleti veren de millet yani Müslüman ümmettir; dolayısıyla teorik olarak milletin hâkimiyeti halifenin üzerindedir. Bu durumda meşrutî bir idarede halife hükümet reisi mesabesinde olup hak ve yetkileri icra ile sınırlıdır, teşrî ve kazâ ise başkalarına aittir. Hilâfetin, Allah'a veya Peygamber'e vekâlet olarak kabul edildiği geleneksel anlayıştan farklı olarak millete vekâlet şeklinde takdim edilmesi tamamen yeni bir yaklaşımdır. Dolayısıyla halifenin konumu hakkında ortaya konulan bu yaklaşımın, millî hâkimiyete vurgu yaparak Kânûn-ı Esâsî ve Meclis-i Meb'ûsan gibi yeni kurumları güçlendirmeyi hedeflediği açıktır. Buna karşılık İslâmcılar arasında zayıf da olsa hilâfet konusunda geleneksel yaklaşımın devamını isteyen görüşler de mevcuttur” (Kara, 2001:155-157).

19. ve 20. yüzyılda “inanç, ibadet, ahlak, siyaset, hukuk, eğitim vb. Başlıkları önemli tartışma konuları “akılcı” bir yöntemle yeniden yaşama hâkim kılmaya yönelik “eklektik” bir düşünce geliştirildi.

Osmanlı Devleti’nin girdiği darboğazdan kurtulması için kendi içindeki etnik yapıları bir arada tutması gerekiyordu. “Uluslara özgürlük”, “self determinasyon” gibi Fransız İhtilalinin ürettiği kavramlar üzerinden hareketlenen toplulukların etkilemek üzere gündeme elen ihya ve ıslah politikalarının en etkililerinden biri İslamcılıktı. Bu politikanın çeşitli din alimleri ve aydınlar tarafından desteklenerek siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamda etki oluşturulmak istendi. Geliştirilen retorik aslında uzun yüzyıllar boyu birçok milleti ve dini bir arada tutan Osmanlı Devleti’nin birliği için zorunlu bir durumdu. Uluslararası yapıların baskı ve provokasyon Osmanlı Devleti’nin iç dinamiklerini harekete geçirmiş önemli sıkıntılar baş göstermiştir. Osmanlı Devleti içinde yer alan farklı etnik yapıya sahip Müslümanlar da bu yeni siyasi akımdan etkilenmeye başlamıştı. İşte bu huzursuzluklara karşı hilafetin varlığı bir siyasi koz olarak duruyordu. Bu çerçevede önce İttihad-ı İslam sonraları ise İslamcılık üzerinden bu sorun çözülmeye çalışıldı. İslamcılık hareketinin en önemli çıkmazlarından biri de ihya, ıslahat çalışmalarını yaparken modernizm düşüncelerine karşın geliştirdiği retoriğin aslında hilafeti devam ettirmeye pek de uygun olmamasıydı.

“İslamcılık düşüncesindeki modern, hatta seküler ve pozitivist güçlü damar hesaba katılmadığı ve İslam tarih tecrübesine, İslam ilim ve kültür mirasına karşı mesafeli, tenkitçi, tasfiyeci tutumu gözönünde bulundurulmadığı zaman bu düşüncenin devamlılık-kırılma hatları üzerinde doğru ve yerinde anlaşılması ve değerlendirilmesi herhalde mümkün olmayacaktır” (Kara,2013:19).

İslamcılık bir düşünce olarak birlik perspektifinde görünür haldeyken, medeniyet rüzgârı yönetim, toplumsal yaşam, icraat, dış ilişkiler, ekonomi, eğitim ve kurumların biçimlenmesinde etkili oluyordu. Modernizme ve onun yaşamdaki etkilerine dini ve örfi argümanlarla karşı direnç gösteren İslamcılık, düşünce odaklarıyla cihadı yeniden yorumlayarak batılılaşma karşısında direnç noktalarıyla

Hristiyanların İslam'a galebe çalması anlamına gelen medeniyet sürecine karşı zaferi sağlayacak sürece öncülük yapmaya çalışıyorlardı. Avrupa aydınlanması mağlubiyet ezikliğini de doğuruyordu. Bir taraftan medeniyetin kazanımlarına tereddütlerle yaklaşırken diğer yandan toplumda önlenemez hale gelen Batıyı taklit etme özentisi ve taklit edilen cazibe merkezi olması önlenemez hale gelmişti. İslamcılık düşüncesi devlet savunması içerisinde Batı medeniyeti karşısında siyasi anlamda hep karşı tezler üreten, eleştiren, savunma içerisinde olan bir tavır sergilemiştir. Modernitenin imkanlarını kullanırken, dindar, muhafazakâr ve milliyetçiliği mezcetmekten de geri kalmamıştır. Bu tavırdan, yeni bir dünya nizamı ve kurtuluş manifestosu üretmeyi de ihmal etmemiştir.

“İslamcılık Osmanlı topraklarında ve İslam dünyasında modernleşme hareketlerinin ortaya çıkardığı fikirlerden biri fakat en yaygını ve en önemlisidir. En etkili ve en yaygın olmasını mümkün ve zaruri kılan şey İslam dünyasında ıslahat/modernleşme hareketlerinin aynı zamanda dini bir mesele, dinin gerektirdiği bir şey, en yumuşak ifade ile dini açıklamaya büründürülmüş, dini meşruiyeti sağlanmış bir hadise olarak anlaşılması ve sunulmuş olmasıdır (Kara, 2013:20).

İslamcılık hareketinin öncüleri “teknik manada” aydın denilebilecek bir eğitim sürecinden geçmiştir. Bunların bir kısmı medrese eğitim görmekle beraber “artık aydınlar gibi düşünüp yazan” kişilerdi. Bunun dışında medrese alimi, şeyh, üniversite hocası, siyasetçi, edebiyatçı, bürokrat gibi çeşitli kesimlerden bu hareketin içinde yer almaktaydı (Tunçay,1991:27-70).

İslamcılarının, geleneksel yapıları ve dini anlayışları pasif olarak yorumlamaları önemli tutarsızlıklar da oluşturmaktaydı. İslam dünyasında sömürgecilere karşı en önemli ve istikrarlı mukavemeti gösteren geleneksel yapı ve anlayışlar tarafından ortaya konulmuştur (Erol, 2020:33).

Islahatçı ve İslamcı birçok unsur tarikat ve medreselerle irtibatı olan kesimlere hitap ederek “fikri, siyasi tercihlerin” ve “zihin dünyası ve üslup” farklılıklarını yaymaya

çalışmışlardır. Dolayısıyla İslamcıların ulaşmasının daha kolay olduğu kesimler tarikat ve cemaat yapıları ile bağlantıları olan dinamiklerdir (Erol, 2020:13-37).

2.1.2. Osmanlılık ve Türkçülük

Osmanlının gerilemesini durdurmak amacıyla yenilikçi reformlar çare olarak görülmüştür. *“İslamcılık meselesinin kökenlerine bakıldığında Osmanlı'da 1780'lerin sonlarından itibaren III. Selim dönemindeki askeri ve eğitim alanındaki modernleşme hareketleri ile beraber başlayan tartışmalara kadar uzatılması mümkündür”* (Kara,2013:22-23).

Şerif Mardin 18.yüzyılın en önemli reformcusu ve yenileşme sürecinin ilk hükümdarı olarak III.Selim'i görür. Bilindiği gibi III. Selim tahta çıkar çıkmaz ilk icraatlarından biri Osmanlı askeri sistemini yeniden düzenlemek olmuştur (Mardin,1996:164).

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde girmesi mevcut sistemin özellikle askeri bürokrasideki yapılanmasının (Yeniçeri ve diğer ocak askerlerinin) yetersizliğinin yüksek sesle dillendirilmesi yeni düzenlemelerin yapılmasına yol açmıştır. Bu kapsamda III. Selim modern şartlara göre “Usul-ü Cedid üzere”, “Nizam-ı Cedid Askeri” isminde ordu kurmasına imkân vermiştir (Akçura,1988:44-45).

Kurulan yeni ordu Nizam-ı Cedid Osmanlı'nın Avrupa'ya ulaşması için ilim, sanat, ticaret ve teknoloji gibi konularında yenilikler yapmayı amaçlamıştır. (Karal,1999:-). Batı'daki gelişmelerin Osmanlı Devleti'nin sadece teşkilatlarını yenilemesinde etkili olmadı aynı zamanda toplum yapısının şekillenmesinde, bekasının devam etmesinde de problem çözücü olarak modern dünyanın epistemolojisi ve metodolojisi görülmeye başlanmıştır. Bu durum İslamcılık hareketinin özellikle metodolojik açıdan modern dünyaya yakın durmasına yol açmıştır. İslamcılık, 19. ve 20. yüzyılda İslam'ın yaşamın her yönüne dokunması için *“akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını Batı sömürüsünden, kötü yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak*

uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın” çok yönlü bir hareket olarak belirdi (Kara,2011:17).

İslamcılık hareketine göre Osmanlı Devleti’nin manen ve madden ilerlemesi için ve eski muhteşem günlerini yeniden yaşaması için tek yapacağı İslamiyet’e dönmesidir (Kara,2013:22-23). Bu tercih geleneksel olarak kendilerine kadar gelmiş hurafe içeren İslami anlayış değil daha çok “ilerlemeci” metodoloji ile beliren akılcı bir tercih gibi görünmekteydi.

Bir kısmı Avrupa’da eğitim görmüş Jön Türk kadrosu ortaya koyduğu ciddi muhalefetle Anayasa’nın 1876’da tekrar yürürlüğe girmesine öncülük yapmıştı. İslamcı camiada da yenilikleri destekleyen reformu tezlerini yayınladıkları dergilerinde halka duyuran bir kanat da vardı. Yenilikçi tezleri savunanlar düşüncelerini Batı aydınlanmasına bir alternatif çaba olarak görüyorlardı.

“Dergide yazarlar arasında İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Naim, Mehmet Akif Ersoy, M. Şemseddin Günaltay gibi isimler vardı. Bunların en çok etkisinde kaldıkları düşünür, M. Abduh’un girişimleriydi. Afgani’nin fikirlerini “İslam dini düşüncesi Rönesansı” kalıbına sokan Abduh’un fikirlerinin etkilerini II. Meşrutiyet’in Sıratı Müstakim ve Sebilürreşad da görülmektedir. Son tahlilde Türk modernleşme sürecinin önemli akımlarından olan İslam modernizmi veya İslamcılık düşüncesi, İslam’ın kendi iç dinamiklerinden beslenerek, kendini tecdid ve ıslah etme amacıyla ortaya çıkan, “İslam mani-i terakki değildir” söylemiyle hareket eden, ana evrenini modernitenin belirlediği, seküler bir içerik taşıyan bir dünya görüşü olarak nitelendirilebilir. İslamcılık, askeri yenilgilerin doğurduğu aşırı tedirgin bir ortamda, dış baskıların ve konjonktürel şartların neticesinde ortaya çıkmış bir akım olarak, Batı’nın medeni ve kültürel değerlerinin, dini, felsefi ve sosyal kaynaklarının arka planını yeterli ölçüde araştırma ve anlama imkânı bulamamıştır.” (Kara,2003:199).

Osmanlı İmparatorluğu iç ve dış etkilerle dağılma sürecine girdiği bir dönemde Türk milliyetçiliği aydınları çöküşün etkisini azaltmak ve yeni bir sistem kurmak amacıyla Türkçülüğü esas aldılar. Ulusların bağımsızlığı argümanı ile yeni bir siyasi

harekete sebep olan Batı aydınlanması düşüncesi ve İslam'ın yeniden yorumlanmasını sentezleyen Türkçü aydınlar “ulus-devlet” anlayışını esas alan bir “Türkçülük” hareketi başlattılar. Türkçülüğün, “millet-i hâkime” ile İslamcılık arasında bir eklektik düşünce akımı olduğunu söyleyenler de olmuştur: Bu iki düşünce birbirini beslediği fakat daha sonraki dönemlerde birbirlerinden ayrıldıkları II. Meşrutiyet dönemi sonrasında bu nedenle bazı düşünürlerin gel-git yaşadıkları dile getirilmektedir (Georgeon,2006:32-33).

19.yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti bekasına yönelik siyasal düşüncelerden biri olan Türkçülük önce İslamcılık hareketiyle eklektik bir görünüm sergilerken II. Meşrutiyet ile birlikte İttihat ve Terakki yönetimin de temel ideolojisi haline gelerek Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncelerinden farklılaşmaya başlamıştır. İslamcılık hareketinden temel kopuşlar yaşayan Türkçülük “*Arminiu Wambery, Joseph de Guignes, Arthur Lumley Davids, Konstantin Borzecki gibi Türkologların çalışmalarıyla atılan ve sonraları Hüseyinzade Ali Turan, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp... gibi aydınların öncülüğünde geliştirilen bir fikir hareketi*” olarak İttihat ve Terakki yönetiminin politikalarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur (Yetim, 2008:71).

Bu süreçte Türkleşme, İslamlaşmak ve Avrupalılaşmak fikirlerini birbiri ile üç fikrin nasıl uzlaştırılacağına ilişkin çeşitli fikirler geliştirilmiştir (Ülken,1966:163 vd). Bununla beraber sonraki dönemlerde İslamcılık fikri ile seküler fikir arasında bir yelpaze geliştiren Türkçülük akımı; Fransız İhtilalinin getirdiği laik, milli egemenlik, kendi kaderini tayin etme gibi ilkelere dayanan bir devlet yönetimi ön plana çıkarmaya başlamıştır (Sarınay,1994:16-17). Böylece İslamcılık düşüncesinin merkezinde yer alan Daru'l İslam fikri yerine Türk vatanı fikri siyasal yaşamda belirginleşmiştir (Akgül,1999:283). Bu kapsamda İslamcılık fikrinin etrafında kenetlendiği din ve muamelatı Türkçülük içinde farklı bir perspektifle yeniden değerlendirilmiştir. “Gökalp, ezan da dahil olmak üzere tüm dinî pratiklerin Türkçe olması gerektiğini” söylemekten çekinmemiştir (Duman ve Aydın,2019:2267). İslamcılığın temel başı sembolleşmiş “Daru'l İslam” gibi bazı dışavurumları Türk vatanı / yurdu talepleri ile Türkçülük düşüncesinde formülleşmiştir (Akgül,1999:283).

Aslında Osmanlı'nın modernleşmesi ile başlayan önceleri iç içe olan düşünce yelpazesinin temel ortak argümanı Batı'nın getirdiği kaosun ve sömürge politikalarının modernleşme düşüncesi şemsiyesi altına çözmeye gibi farklı düşüncelerin temelde ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük düşünce akımlarının tamamında devletin bekasını koruma gibi ortak bir savunma refleksi ile hareket ettiği söylenebilir. Bu nedenle birbirinden farklılıklar arz etse de genel anlamıyla geliştirdikleri retoriğin temelinde devleti ve Osmanlı İmparatorluğunun kazanımlarını muhafaza etmek çabası vardır. Bu üç düşüncenin teşekkülünde genellikle benzer aydınların rol aldığı görülür. Bu nedenle “*Osmanlı son döneminde ortaya çıkan Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık gibi fikirler savunucuları tarafından bazen çok net birbirinden ayrıştırılamayan ancak dönem dönem bazı fikirlerinin ön plana çıkarıldığı bir şekilde tezahür*” etti (Kara,2013:23-24).

İslamcılığın “reaktif ve proaktif” açıdan merhalelere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Modern devletlerin proaktif özelliği Osmanlılık ve de Türkçülük düşüncesinde de önemli bir etki bırakmıştır. Mardin bu durumun merkez-çevre kopukluğu ile ilişkilendirir (Mardin, 2008:39). Halka rağmen halk için değişim ve dönüşüm talepleri olarak ortaya çıkar.

İslamcılık fikrinin birden fazla etkileşimi bazen İslamcılık düşüncesinin Osmanlı yönetimi tarafından da tahdit konulmasına neden olmuştur. Nitekim II. Abdülhamid İslamcılık fikrini Panislamizm şeklinde yorumlamış ve Osmanlı Devleti'nin bekası ile ilişkilendirmiştir. Bununla beraber II. Abdülhamid “*İslamcılık fikri içerisindeki hürriyete, meşrutiyete dair fikirler nedeniyle bunu aynı zamanda Osmanlı'nın saltanatına da bir tehdit olarak*” algılamış ve ona göre siyaset geliştirmiştir (Kara,2013:23-24).

Bu bakımdan İslamcılık II. Abdülhamid'den sonra da çeşitlilik arz edecek şekilde devam etmiştir. II. Abdülhamid yönetimi sonrası II. Meşrutiyet döneminde

İslamcılık ile ilgili önemli tartışma ve neşriyatın arttığı görülür. Bu dönem “çok çeşitli ve zengin bir fikir havuzunun oluşmasına katkı sağlamıştır.” (Kara,2013:23-24).

2.2. İttihad-ı İslam’dan İslamcılığa

İttihad-ı İslam kavramının çok eski zamandan beri kullanıldığı bilinen bir durum olmakla beraber kavramın modernleşme süreci ile beraber politik önemi artmaya başladığı söylenebilir. Osmanlı devletinin, Batı’daki gelişmeler karşısında dağılma tehlikesi yaşaması farklı çözümlerin de ortaya çıkmasına imkân vermiştir.

Osmanlı tebaasının devletin bekası için duyarlılığını artırmaya yönelik çeşitli politikalar ve düşünceler üretilmeye başlanmışken geleneksel dönemlerden aktarılan tanıdık bir kavram İttihad-ı İslam’dı. Bununla beraber bu kavram ancak yeni bir form içinde tartışmalarda yer almayı başardı. Bu nedenle dünya Müslümanlarının dikkatini çekmek amacıyla düşünce dünyasında yer alan İttihad-i İslam veya İslamcılık “projesi” milliyetçilikten tamamen soyutlanmış değildi. Nitekim Namık Kemal, Ahmet Midhat Efendi, Ziya Paşa gibi aydınlar İslamcılık perspektifinde yerelde milliyetçiliği de sürekli canlı tutuyorlardı (Kara,2013: 23). Esasında üç tarz siyaset olarak adlandırılan Türkçülük, Osmanlıcılık ve İslamcılık kadroları neredeyse aynı aydın ekipti. Nitekim süreç içerisinde bu ittifaktan İttihat ve Terakki hareketi başlatılarak toplumsal bir güç de elde edilmiştir. Aslında Abdülhamid’in eğitim politikaları incelendiğinde İslamcılık fikrine yakınlığı çok belirgin görülmektedir (Commins, 1993). Bununla beraber Abdülhamid yönetimi politikaları İslâmcılarla aynı veya yakın olmakla beraber “padişahla alakalı tasavvurları ve alışkanlıkları itibariyle olabildiğince geleneksel, meşrutiyetperver” özelliği ile “İslâmcılardan farklı hatta zıt bir anlayışa ve insan unsuruna” yönelmişti (Kara,2013:25). II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte çeşitlenen İslamcılık düşüncesi aynı zamanda İttihad-ı İslam düşüncesinden farklılık arz etmeye başladı. İslamcı düşünürlerin bu dönemde hem muhalif hem de uyumlu bir politikalar içinde yer aldıkları söylenebilir (Kara,2011).

Batı'da etkili olan liberal akımın etkisi ile İslam yönetim anlayışının uyumluluğu çeşitli tartışmalarda yer aldı. İslam din olarak Osmanlı'nın modernleşmesi için bir imkân olarak sunulmaya çalışıldı (Özel,2005:22-25).

3. İLK DÖNEM İSLAMCILIK DÖNEMİ VE HAREKETİ (1830-1924)

İslamcılığın inşa edilmeye başladığı tarihten günümüze geçirmiş olduğu serüvenlerle ilgili farklı tasnifler yapan araştırmacılar olmuştur. İslamcılığın geçirmiş olduğu merhaleler tasnif edilirken kimi zaman İslamcı aydınlar, kimi zaman da tarihi süreç ve siyasi gelişmeler baz alınmaktadır. Kuşkusuz yapılan her tasnifte, İslamcılık düşüncesinin anlaşılması önünde kısıtlamalar ve fırsatlar oluşturabileceği söylenebilir. İslamcılık düşüncesinin ve ortaya koymuş olduğu paradigmanın doğru anlaşılmasına katkı sağlaması ve yeni araştırmalara zemin oluşturması için farklı İslamcılık dönemlerine değinmek faydalı olacaktır.

İslamcılık üzerine pek çok çalışma yapan İsmail Kara ortaya çıktığından bugüne İslamcılık hikayesini beş tarihi dönem içerisinde incelemektedir. “*Birinci dönem İttihad-ı İslam Politikaları Dönemi*” olarak adlandırdığı 1780-1908 yıllarıdır. Bu İttihad-ı İslam kavramının ifade edilmeye başladığı ve bunun sonraki aşamalarda ideolojik bir siyasi araca dönüştüğü süreci kapsamaktadır. Kara; “ikinci olarak II. Meşrutiyet ile başlatıp, halifeliğin kaldırıldığı 3 Mart 1924 tarihine kadar İslamcılık Dönemi” demektedir. Bu dönem İslamcılığın kurumsallaştığı, yazarları, medya organlarının oluştuğu, siyasetten toplumsal hayata birçok alanı etkilediği bir dönemdir (Kara,2013:17-19).

Bu ve benzeri tasnifler İslamcılık düşüncesinin ortaya çıkışından günümüze kadar gelen bir süreçleri içermektedir. Bu tez 1830 ve 1924 tarih aralığındaki İslamcılık düşüncesi üzerinde durduğundan sadece bu dönemler üzerinde durulacaktır. Bu dönemler daha iyi anlaşılması açısından Osmanlı dönemi İslamcılığı ve Cumhuriyet dönemi İslamcılığı şeklinde tasnif edilmiştir. Böyle bir tasnif yapılmasındaki ana etkenler hilafet ve saltanatın olduğu ve şeri hükümlerin meşruiyet oluşturduğu bir rejimden laik, cumhuriyetçi ve modern bir rejime geçişin kendi içinde homojen olmasa bile iki dönem şeklinde ayrılabilir bir yakınlığa sahip olmasıdır.

3.1. Osmanlı Dönemi İslamcılığı

Osmanlı devleti hem geleneksel hem yapısal nedenlerden dolayı kuruluşundan itibaren İslam dinini referans alan bir “paradigma” üzerinden şekillenmiştir. Aydınlanma sonrasında yapılan toplumsal değişimler veya talepleri popüler bir ivme kazanırken Osmanlı devletinin tümleşik ve çeşitlilik üzerine oluşturulmuş yapısını da önemli şekilde sarsmıştır. Bu bağlamda Osmanlı döneminde devletin bekası da olmak üzere “kurtarıcı” vasfı ile geliştirilen önceleri İttihad-ı İslam sonraları İslamcılık aslında devlet aygıtının temel “paradigmasına” ilk bakışta çok uzak görünmemekteydi. Osmanlı döneminde İslamcılık düşüncesinin siyasallaşma süreci iki önemli ferman sonrası hızlanmıştır. Önce Tanzimat Fermanı ve sonraları Islahat Fermanının ilanı İslamcılık alternatif bir kurtuluş aracı olarak toplum nezdinde rağbet görmüştür. Tanzimat Fermanı’ndan farklı olarak Islahat Fermanı’nın ilan edilmesi Osmanlı’nın Müslüman halkı ve bilginleri arasında rahatsızlık oluştururken, gayrimüslim kesimi tarafından mutlulukla karşılandı. Bunun neticesinde tamamen olmasa da İslamcılık düşüncesi, muhalefet oluşturma da önemli bir aşama kat etti.

Fransız İhtilalinin yankıları bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı devletinde de kendisini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. Batı’nın teknolojik üstünlüğü aynı zamanda Batı mamulü sosyal kuramlarında popüler olması için bir fırsat oluşturmuştur. Osmanlı devleti de bu süreçten önemli şekilde etkilenmiş ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. İlk çalışmalar III. Selim dönemine kadar gider. III. Selim zamanda başlayan laik yapıdaki okullaşma temayülü daha sonraları askeri okullarda da kendini göstermeye başladı. İslamcılık fikrinin ilk tartışma platformu aydınlanma epistemolojisi, kıyafet, yeni okul formları, Müslümanların mukallitliğe bakışının ne olması gerektiği üzerinden alevlendi. Daha sonraki dönemlerde İslamcılık fikri Tanzimat ve Islahat Fermanları sonrası ortaya konulan eşitlik, hak ve hürriyet, siyasi düşünce gibi, hilafet-saltanat gibi hususlar tartışma nesnesi olarak kullanması ile devam etti (Kara 2013:22). 1870’ten sonra İttihad-ı İslam kelimesi politik bir formla çokça zikredilmeye başlandı. İslamcılık fikrinin geleneksel deneyimlerle bağlantısı bu yeni yaklaşımlarla beraber yeniden sorgulanır hale geldi İttihad-ı İslam fikri aslında İslam’ın kadim dönemlerinden beri kullanılmakla beraber Osmanlı Devleti’nin

Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanları ile politik bir dile bürünmüştür. Osmanlı Devleti'nin kendi yapısını nasıl devam ettireceği tartışması önce Osmanlı milleti üzerinden yapılırken sonrasında yaşanan acı deneyimlerle yerini İslamcılık ya da ilk versiyonu olan İttihad-ı İslam fikrine bırakmıştır. “*İttihad-ı Osmanî (Panottomanizm, Osmanlıcılık) yeni Osmanlı milleti ve ferdi tarifini Müslim olsun gayrimüslim olsun eşit Osmanlı vatandaşı üzerinden yapıyordu*”. Bu politikanın başarısız olması İttihad-ı İslam'a yönelik olumlu düşünceleri artırmış ve zengin tartışmalar oluşturmuştur (Kara,2013:22-23).

Tanzimat Fermanı çalışmaları ile ilgili hazırlıklara II. Mahmud döneminde başlanmış fakat ancak bu sultanın ölümü sonrası 3 Kasım 1839 yılında ilan edilmiştir. Padişah Abdülmecit döneminin Mehmed Sadık Rifat, Mustafa Reşit, Ali ve Fuad Paşalar gibi önemli bürokratları öncülüğünde hazırlanıp ilan edilen bu ferman Türk siyasal yaşamın çok önemli bir etkiye sahiptir (Özdemir,2014:324).

İslamcı kesim yayınlanan Tanzimat Fermanı'ndan dolayı huzursuzdu. Zira dünya Müslümanlarına yönelik yaptıkları çalışmada ülkenin Şeraitle yönetileceğini ve halifelik sisteminin sorumluluklarını yerine getireceği yolunda mesajlar veriliyorken, yetkileri sınırlandırılan bir hükümdarın kendisini Osmanlı topraklarına hasretmesi daha önceki mesajlara çok da uygun değildi. Tanzimat Fermanı dünya Müslümanlarından çok başka inançtan insanların durumunu düzeltmeye yönelikti. Dünya Müslümanları adına yeni bir düzenleme olmamakla birlikte, Britanya Elçiliği'nin verilen hakların uygulanması konusunda denetleyici olarak tayin ediliyordu (Aydın,2013:48). “İslamcılarının fikirlerinin odak noktası, Osmanlıların Tanzimat'la birlikte kültür benliklerini kaybetmeye başladıklarıydı. Bunun önüne geçmekte en uygun yol ise Tanzimat'ın göz ardı ettiği “şeriatin değerleri”ni tekrar Osmanlı toplumuna getirmektir (Aktaran; Taş ve Göksüçukur, 2019:478).

Batı toplumundaki değişimlerin yansımaları aslında daha III. Selim zamanında hissedilmiş ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştı. III. Selim'den sonra II. Mahmut da Batı'daki gelişmelere ve baskıya duyarsız kalmamış başlattığı “iyileştirme”

faaliyetlerini ölümünden sonra Abdülmecit devam ettirmiştir (Taş ve Göksüçukur, 2019:472).

Abdülmecit'ten sonra tahta geçen Abdülaziz de döneminde dini hükümlerin icrasına yönelik alanların daraltmış ve bu nedenle çeşitli eleştiriler almıştır. Nitekim Namık Kemal bu tutumu sert şekilde eleştiri konusu yapmıştır. Yeni Osmanlılar olarak da bilinen hareketin içinde yer alan Namık Kemal ve arkadaşları geliştirilen bu karşıt fikirler ile “ön-İslâmcılığı” da şekillendirmiş oluyorlardı (Gencer,2013:71).

II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle beraber Osmanlı bekasının yeni sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlere karşı beliren düşüncelerin yönetim politikaları haline gelmeye başladığını söylemek mümkündür.

Bu süreçte Batı'da başlayan aydınlanmacı fikir tartışmaları farklı kuramlar üzerinden Osmanlı toplumu üzerinden etki oluştururken Osmanlı Devleti'nin yönetimi çeşitli sorunlarla karşı karşıya geliyordu. Bu dönemde önce Osmanlılık sonrasında da İslamcılık ve Türkçülük bu sıkıntılı süreçten kurtulmanın birer farklı projesi olarak geliştirildi. II. Abdülhamid bu çerçevede İslamcılığın ilk siyasi versiyonu olan İttihad-ı İslam ile devlet politikasını şekillendirmeye çalıştı.

“İttihad-ı İslam böyle bir çerçevede içinde çıkmış olmakla beraber burada kalmamış, bir bakıma İslamcılık fikriyatının dini, siyasi, hukuki, ahlaki, ictimai... Bütün başlıklarını içine alacak ve Osmanlı toprakları dışına uzanacak bir genişliğe ve cesamete; “Fikr-i İslamiyet”e, “İslamiyet siyaseti”ne, “İslamlık meslek-i mahsusuna”, “İslamlaşmak”a doğru hareket etmiştir. Bu genişleme bir taraftan yeni bir “İslam milleti” fikri ortaya çıkarırken bunu mümkün kılacak ve besleyecek yeni bir din yorumu ve üslup arayışlarına da kaynaklık edecektir. Sultan II. Abdülhamid'in ıslahat, maarif, hukuk ve hilafet politikalarıyla birleştirerek, uluslararası siyasette bir araç haline getirerek en üst ve yaygın seviyeye çıkardığı İttihad-ı İslam fikri Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensupları başta olmak üzere dönemin edebiyatçı ve gazeteci aydınlarının da büyük katkılarıyla II. Meşrutiyet sonrası İslamcılık hareketini hazırlayan bir süreç olmuştur.” (Kara, 2013:22).

Dolayısıyla İslamcılık Osmanlı Devleti döneminde iç içe geçmiş daha çok Osmanlı Devleti bekasını devam ettirmeye yönelik ortak bir hedefte birleşen farklı düşünce zenginliğinin olduğu bir siyasi platform gelişmiştir. Bu platformun Cumhuriyet dönemi İslamcılık hareketinden en önemli farkı mevcut Osmanlı siyasi yönetimine paralel bir paradigmaya sahip olmasıdır.

3.2. Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı

Cumhuriyet dönemi İslamcılık hareketleri kuruluş aşamasında belirgin olmasa da mevcut yeni Cumhuriyet rejimine karşı muhalif bir ses olarak belirmiştir. Cumhuriyet dönemi İslamcılık hareketini “ikinci nesil İslamcılık” olarak tanımlanması aslında Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş sürecinde İslamcı düşüncenin konjonktüre karşı şekillendiğini gösterir. Osmanlı devletinin yıkılması sonrasında “fetret döneminde” İslamcılar, yeni bir devlet kurmanın çabası içinde fikirler ortaya koydular.

Osmanlı’da İttihad-ı İslam ile başlayan süreç İslamcılık formunda Batı’nın metodoloji ile yeniden politik arenada yer almaya çalışırken yeni bir devletin kuruluşu aşamasında, Millî Mücadele sürecinde başarılı bir trend yakaladılar.

“İslamcılığın Türkiye’deki en etkili ve şöhretli ismi Mehmet Akif, “İslâm şairi” olarak Millî Mücadele’ye katılması için bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara’ya dâvet edilmiştir. Mehmet Akif bu dâvete icabet etmiş, İttihad-ı İslâm akımının yayın organı sayılan Sebilürreşad dergisi (TBMM kayıtlarındaki ifade ile, “Sebilürreşad ceride-i islâmiyesi”) üç yıl boyunca Ankara’da yayınlanmış, TBMM tarafından maddî olarak desteklenmiş ve dağıtılmıştır. Millî Mücadele’nin başlangıç safhasında, bilhassa İngilizlere karşı İslâm dünyası ile dayanışma, böylece Anadolu’daki hareketin İslâm âleminde meşrulaştırılması, buna karşılık sömürgeci güçlerin büyük bir İslâm ihtilali ile tehdit edilmesi yönünde faaliyetler bilhassa dikkati çekmektedir. Ankara’da Mustafa Kemal Paşa tarafından yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye’nin başyazarlarında Ankara’nın “İslâm kıyamının (ayaklanmasının) karargâh-ı umumisi (genel karargâhı)” olduğu belirtilmiştir. Türkiye’nin Millî Mücadele’den sonra milletlerarası sisteme eklenmesi süreci, yani

“Yakın Şark İşleri Konferansı” (Türkiye’deki resmî adlandırma: “Lozan Konferansı”) dinî nitelikli yaklaşımların ve İslâmî-İslâmcı düşüncenin sonunu getirmiştir. “İstiklâl Marşı”nı ısrarlı teklif üzerine yazan ve Millî Mücadele’nin fikrî kahramanlarından biri olan Mehmet Akif, Cumhuriyet’ten sonra, global sisteme uyum zorlaması ile tamamen saf dışı bırakılmış ve hatta Türkiye’de yaşama ortamı yok edilmiştir. 1925’te Takrir-i Sükûn kanunu ile Sebilürreşad’ın kapanışı, Türkiye’de dinî ve İslâmî düşüncenin yayın mecrasının yok edilmesi anlamına gelmektedir (Doğan,2013:121).

İslamcıların Osmanlı devleti döneminde tartışmaya açtığı “tecdit, ıslah ve ihya” kavramları Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında “Batılılaşma” fikrinin yeni devletin rotası olması ile önemli bir düşünsel çatışma ortamına girmiştir. Böylece İslamcılık düşüncesi toplumsal, siyasal ve kurumsal düzeyde ikinci bir darboğaz yaşamıştır. Dinin temel parametrelerinin geleneğin oluşturduğu deneyimlerden farklı şekilde anlama çabası Cumhuriyet’in bir süre sonra etkisiz kılma politikası inkıtaa ile sonuçlanmıştır. Bununla beraber tartışma platformu resmi ya da gayri resmi zeminlerde devam etmiştir. Bu dönemde İstiklal Mahkemeleri, Takrir-i Sükûn, yasaklar ve baskıların varlığı İslamcılık düşüncesinin etkililiğini ertelemiş ama bitirememiştir (Türk,2015:112).

Bu bağlamda Osmanlı dönemi İslamcılığı ile “Cumhuriyet sonrasında ortaya çıkan İslamcılık arasında bir “ekol” sürekliliği olduğu” yargısının yanlış olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim Cumhuriyet dönemi İslamcı fikriyatının rejim tarafından tasfiye edilmesi ve “laik devrimleri inşa çabalarının” artması Osmanlı dönemi İslamcılığından farklı olarak Cumhuriyet dönemi İslamcılık hareketini laik sisteme tam karşıt olarak konuşlandırmıştır (Aytepe,2016:176).

Aydınlanma fikrinin Batı’daki yansıması ve gelişmeler Osmanlı topraklarında önemli travmalar oluşturmuş. Batı’nın getirdiği yeni tanımlamalar ve problemler İslamcı düşünürler tarafından “toplum, kültür, ekonomi ve askeri” ilişkiler açısından tartışılmış, Aydınlanma metodolojisi ve dini perspektif bakış açısı içinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Mısır topraklarının Napolyon tarafından işgal edilmesi

sonrasında Müslüman aydın, ulema ve yöneticilerin yaşadıkları “acizlik” ve benzeri sarsıntılar İslamcılık düşüncesini yayılan sıkıntıları engelleme ve yok etmeye yönelik formüller üretmesine yol açmıştır. Bir yandan Osmanlı topraklarında ilan edilen fermanlar diğer yanda politik arenada çeşitli çözümleyici kavramları geliştirme çabası Osmanlı devletinin beka sorununu çözmeye yönelik refleks olarak görülmekteydi (Bulut,2013:341).

Avrupa modernizmi yeni bir medeniyet inşa etmek iddiasındaydı. Bunun farkında olan Said Halim Paşa, Said Nursi, Mehmet Akif Ersoy gibi İslamcı aydınlar tarihsel entelektüel birikimle buna buna alternatif olacak bir İslam Rönesans’ı inşa etme endişesi içindeydiler. Batı engizisyon karanlığında bocalarken İslam dünyası en parlak dönemini yaşıyor, her yönden güçlü bir düşünce birikimine sahipti. İslamcılık düşüncesi zamanın şartlarına uygun, bir savunma mekanizması olarak inşa edilmeye çalışılırken geçmiş birikimde referans alınmıyordu. Düşünce akımları karşısında dinin yeniden yorumlanarak yönetim, siyaset ve toplumsal zeminde savunma retoriği olarak geliştirilen İslamcılık, dinin temel hükümlerinin zamanla tevillerle, rivayetlerle asıl amacından çıkarıldığını, geleneklerin zorlamasıyla sorunlara çözüm üretmekte zayıf kaldığını savunarak, yeniden yorumlama ile zamanın şartlarına uygun hale getirilebileceğini, yeniden yapılandırılabilirliğini dillendiriyordu. İslam’ın yeniden yorumlanmasıyla ihya ve ıslah hareketleriyle güçlü bir toplum inşa etmenin, dünyayı etkisi altına alan Batı medeniyetinin karşısında güçlü bir direnç noktası oluşturabileceklerini düşünüyorlardı. Said Halim Paşa dinin yeniden zamana uygun şekilde yorumlanması olarak değerlendirdiği İslamcılık projesinin görünen ismi olsa da Mehmet Akif Ersoy, Said Nursi, Cemaleddin Afgani, Abduh, Ahmet Naim, Namık Kemal ve benzeri aydınlar bu düşüncenin gelişip olgunlaşmasına destek veren aydınlardır. İlk mecliste milletvekili de olan Mehmet Akif Ersoy ikinci meclisin İslam’ı siyasal zeminden uzaklaştırma eğiliminde olduğu eleştirisi yaptığı dönemde Said Halim Paşa’nın “İslam’da Teşkilat-ı Siyasiyat” adlı makalesini tercüme edip yayınlıyordu. Paylaştığı bu makale ile İslam’ın toplumsal sorunlara siyasal çözümler ürettiğini duyuruyordu (Yıldırım,2013:104).

Buhranla birlikte, soruna çözüm üretmek maksadıyla bulunan çareler arasında İslamcılık düşüncesi de değişik evrelerden geçerek günümüze kadar taşınmıştır. Her dönemde farklı refleksler sergiledikleri söylenebilir.

Cumhuriyet döneminde İslamcılık düşüncesinin “*İslami ilkelere uygun bir toplumsal ve siyasal düzen kurma gayesi bulunmadığını, bu kaygıyı taşıyan bazı küçük grupların ise popüler destek almadığını. Bu anlamda Cumhuriyet İslamcılığının ‘dini olanla dünyevi olan arasındaki ikilemin yarattığı gerilimin reddiyesine dayalı bir kolektif uzlaşma’*” şeklinde belirlediğini söylemek mümkündür (Çiğdem,2004:26).

4.İSLAMCILIK ÜZERİNE TARTIŞMALAR

Osmanlı devletinin Aydınlanma sonrası Batı’da modellenen sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik yapılanmalardan dolayı yaşadığı sıkıntılar çeşitli düşünürler tarafından çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu vesile ile “üç tarz-ı siyaset” anlayışının ağırlıklı olarak tartışıldığı Osmanlı son dönemi zengin tartışmalara imkân vermiştir. İslamcılık bu tartışmalarda önemli tarz-ı siyaset işlevini yapmıştır. Bu düşünce harekâtı ilk başladığı süreçten günümüze çeşitli evreler geçirmiş; farklı ve değişimler yaşamıştır. İslamcılık düşüncesinin Batı’nın baskın ve güçlü siyaseti, ekonomisi, teknolojisi ve retoriğine karşın alternatif bir paradigma ile ortaya çıkmış ve çeşitli çalışmalar üretmişlerdir.

İslamcılık düşüncesinin ilk nüveleri aslında Osmanlı Devlet’inin bekasına ilişkin yeni arayışların içinde bulmak mümkündür. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşünceleri kimi zaman aynı düşünür grupları tarafından dillendirilmiştir. Homojen bir kitleden oluşmamasına rağmen devletin bekası, yöntem gibi kesiştikleri hususlardan bahsetmek mümkündür. Temel de daha sonraki dönemlerde daha da belirleşen ayrımlardan bahsetmek mümkündür. Bu kapsamda İslamcıları kendi içinde tasnif etmek mümkündür. Bağımsız olarak Said Halim Paşa; Türkçü-modernist İslamcı olarak Ziya Gökalp, Halim Sabit, Mustafa Şeref; gelenek ile modernliği birleştiren İslamcı olarak Mehmet Akif, Filibeli Ahmet Hilmi, Elmalılı Hamdi; Muhafazakâr İslamcı olarak Mustafa Sabri Efendi, Musa Kazım Efendi, Babanzade Ahmet Naim; Batıcı İslamcı olarak da Şemseddin Günaltay, Şerafettin Yaltkaya’yı saymak mümkündür (Aytepe,2016:174).

Meşrutiyet ilanı öncesi Genç ya da Yeni Osmanlılar olarak bilinen bir hareketin çeşitli düşünce platformlarında yer aldığı söylenebilir. Söz konusu hareket Şinasi, Ali Suavi, Namık Kemal, Ayetullah Mehmed gibi düşünürlerin yer aldığı bir muhalif ve gizli bir hareket olarak görülmektedir. Muhalif bu gurup Avrupa’ya kaçmış fakat daha sonra Mustafa Fazıl Paşa’nın öncülüğünde ve garantörlüğünde geri dönüp Yeni Osmanlılar adıyla bir cemiyette teşkilatlanmışlardır (Uzun,2005:145-162).

II. Abdülhamid döneminde “Türk tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi’yi” hazırlanmış ve 23 Aralık 1876’da meşrutiyet ilan edilmiştir. Anayasal monarşi sistemine geçiş olan Meşrutiyet 93.Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle askıya alındı. Jön Türklerin bu uygulama karşı muhalefeti ve “istibdat” olduğuna yönelik kanaatin artması huzursuzluklar baş göstermişti. Bunun üzerine II. Abdülhamit’in Kanun-ı Esasi’yi yeniden yürürlüğe koyarak II. Meşrutiyet Dönemi’ni başlatmıştır. Bu dönem “Meşrutiyetin Jön Türklerin direktif ve tesiri ile ilan edilmiş olduğu da doğru değildir. Çünkü Avrupa’dan dönen Jön Türkler itibar görmediklerini ileri sürerek cemiyete karşı kırılmışlar hatta bir kısmı da muhalif saflara geçmişlerdi.” (Zeyrek,2012:211).

Osmanlı Devleti’nin bu çalkantılı dönemlerinde Batı’dan gelen baskı ve iç dinamiklerin çeşitliliği yeni çatışma alanları oluşturmuştur. Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük düşünceleri bu süreçlerde önemli tartışmalar geliştirmişlerdir.

Kendisini İslamcı olarak tanımlamamakla beraber II. Abdülhamid yönetimine karşı Said Halim Paşa, Mehmed Akif, Said Nursi, Şehbenderzade Ahmed Hilmi, Mustafa Sabri, Mehmet Ali Ayni, Halim Sabit, Musa Kazım, İsmail Fenni, Seyyid Bey ve M. Şemsettin Sırat-I Müstakim dergisi çevresi etrafında toplanmıştı. “Sırat-ı Müstakim, sonra da Sebîlürreşad adıyla yayımlanan mecmua, toplam otuz dört yıl Türk kültür, sanat, edebiyat ve fikir hayatına katkıda bulunmuştur” (Çakır,2014:239). II. Abdülhamid’in İttihad-ı İslam fikri üzerinden halifelik müessesini gündemde tutması muhalif İslamcılar için önemli bir engelleyici olarak görünüyordu.

Bu dönem II. Abdülhamid yönetiminin İslami literatürü kullanması sebebiyle muhalif İslamcılarının görünürlüğünü azaltmış ancak II. Meşrutiyet ilanından sonra etkili olmaya muvaffak olmuşlardır. Bu dönemde Said Halim Paşa, Mustafa Sabri Efendi, Elmalılı Muhammed Hamdi, Seyyid Bey, Said Nursi gibi düşünürler İttihat ve Terakki’ye açıkça destek vermiş faal şekilde bu hareket içinde çeşitli konumlarda yer almışlardır. “İslamcılar İttihat ve Terakki döneminde devletin resmî ideolojisi kimliğini kazanamamış ise de her zaman yakın durulan ve onaylanan bir fikir hareketi olarak gelişme ve ilerleme imkânı bulmuştur” (Sevil,2005:145).

İttihat ve Terakki kadrolarının İslamcı düşünürlerden aldığı destek 31 Mart Vakası ile kırılmalar yaşamıştır. 31 Mart Vakası'na karşı "Elmalılı Muhammed Hamdi, Şehbenderzade Ahmed Hilmi, Manastırlı İsmâil Hakkı, Tâhirülmevlevî, Mehmed Âkif gibi dönemin önde gelen "İslâmıcı" ilim ve fikir adamları, yaşananların İslâm açısından kabul edilmesinin mümkün olmadığını" dile getirmişlerdir. Aynı şekilde "meşrutiyetten vazgeçilemeyeceğini açıkça ilân" etmişlerdir. İttihat ve Terakkî mensupları ise bu durumu "irticaî bir ayaklanma" olarak görüp II. Abdülhamid'i suçlamışlardır. "Genel kanaat, İttihatçılar'ın iktidara mutlak hâkim olma ve daha önce başaramadıkları II. Abdülhamid'den kurtulma arzularının tahakkuku için böyle bir siyaset benimsedikleri" biçiminde oluşmuştur.¹ İttihat ve Terakki partisinin bu tutumu İslamcılar açısından yanlış uygulamalar olarak görülmüştür.

İslamcılık hareketinin II. Abdülhamid'e karşı sert eleştiriler geliştirmesinin o dönem konjonktürü içinde değerlendirmesi gerektiği üzerinde durularak:

"Cumhuriyet döneminde, özellikle tek partili yılların sonlarından itibaren muhafazakâr mütedeyyin kesimin tarih anlayışı büyük ölçüde Cumhuriyet ideolojisinin tarih anlayışının karşısında kurulup geliştiği için ve bunun uzantısı olarak bir tür Osmanlı sevdası veya hayranlığı üzerinden ifade edilmesi sebebiyle; diyelim ki İslamcı olarak bildiğimiz ilmiye yahut tarikat mensubu zevatın nasıl olup da Sultan Abdülhamid karşıtı olduğu meselesi zor anlaşılır bir mesele olarak kalmaktadır. Ama vakıa budur. Mehmet Akif, Bediüzzaman Said Nursi, Mustafa Sabri Efendi, Said Halim Paşa, Manastırlı İsmail Hakkı, İskilipli Atıf Efendi gibi aklımıza gelecek onlarca isim böyledir." (Kara, 2015:11-28).

tespitinde bulunulmuştur.

¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/otuzbir-mart-vakasi> 25.08.2021

Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasal ve ekonomik olarak sıkıntılar yaşadığı bu dönemde ortaya çıkan hareketler önceleri iç içe olmakla beraber sonradan farklılaşarak kendi içinde de önemli tartışmalar geliştirmiştir. Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük zamanla birbirinden ayrılarak kendi içinde de farklı ekollerin oluşmasına imkân oluşturmuştur.

İlk dönem İslamcılık harekâtı olarak düşünülen dönem hem Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve genç Cumhuriyet'in ilk zamanlarını kapsamaktadır. Osmanlı İslamcılık döneminde belirli bir dönem yönetim ile İslamcı düşünürlerin birbirine yaklaşık fikirlere sahip olması İslamcı düşünürleri yönetime yakın kılmamıştır. Yönetim daha çok İttihad-ı İslam kavramı üzerinden hilafet merkezli siyaset üretirken İslamcı düşünürler gelenekten koparak modern dünyanın soru ve sorunlarını cevaplamaya yönelik tartışmalar geliştirmiştir. İslamcılık hareketinin en önde gelenlerinden Said Halim Paşa, “Buhranlarımız” adlı eserinde, geri kalmışlığımızın faturasını hem gelenekte biriken yanlış düşünce biçimine hem de dönemdeki düşünce biçimine bağlar. O, “dün de bugün de ilerleyip gelişmemize engel, maarifteki geriliğimiz” olduğunu düşünür. Ona göre eski fikirler ve deneyimler ilerlemelere ilgisiz kalmış olmamız cehaletimizi artırmıştır. O, içinde bulunduğu dönemde de “eskiden tamamıyla yabancı olduğu ilimlerden pek az ve noksan bir şekilde haberdar” olmamızın önemli bir cehalet oluşturduğunu vurgular (Said Halim,2006:105-106).

Cumhuriyet Dönemi İslamcılık düşüncesi yeni kurulan veya kurulacak olan devletin varlığı için basın-yayın yoluyla önemli çalışmalar yapmıştır. Genç Cumhuriyet'in 1925 yılına kadar İslamcılık düşüncesi ile uyumlu bir iletişim geliştirdiği söylenebilir. II. Meşrutiyet sonraki İslamcı düşünürlerin yaptığı tartışmalar zengin bir külliyat oluşturmuştur. Bu çalışmalar genç Cumhuriyet bekası ve başarısı için önemli birer referans yeri olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında etkili ve ünlü İslamcılardan Mehmet Akif “İslam şairi” olarak Millî mücadele saflarına katılmış ve Sebilürreşad dergisini üç yıl boyunca Ankara'da yayınlamıştır (Doğan,2013:121).

Cumhuriyet Dönemi İslamcılık düşüncelerin çıkarılan Takrir-i Sükûn gibi kanunlarla yasaklanması önemli bir kırılma noktası olmuştur. Yasal engellemelere rağmen bu dönem İslamcı düşünürler çalışmalarına birçok yaptırıma rağmen devam etmiştir.

5.SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında beliren ve genç Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde varlığını devam ettiren ve günümüzde de halen gündemin önemli bir tartışma nesnesi haline gelen İslamcılık çok farklı zeminlerde çok boyutlu şekilde tartışa gelmiş bir konudur.

İslamcılık düşüncenin menşei farklı nedenlere dayandırılmakla beraber kavramın Aydınlanmacı düşüncelerin Batı'daki etkisinden sonra ortaya çıktığı bilinen bir kanaattir.

İslamcılık, çok boyutlu ve çeşitli sonuçları olan karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İslamcılık bütün -izm'ler gibi birer siyasi doktrin, çağdaş biçimiyle bir "ideoloji", "organize bir hareket" ve bir "hükümet biçimi" olarak ortaya çıkabilmektedir. Yapılan çalışmalar, İslam ile İslamcılık arasına eşitlemeye yönelik bir denklem oluşturamayacakları konusunda hemfikirdir. Din olarak İslam ile modern zamanlarda ortaya çıkmış siyasi ideoloji olarak İslam arasında zayıf bir korelasyon oluşmaktadır. Modern İslamcılık, başlangıçta Batı tahakkümü ve onun Müslüman toplumlara getirdiği meydan okumanın farkındalığıyla bağlantılı şekilde gelişti. Osmanlı son dönem ve Cumhuriyet'in ilk döneminde şekillenen İslamcılık böyle bir deneyim sonucu zuhur ederken günümüze kadar gelen türevleri farklı formlarda siyasi arenada rol almışlardır.

İslam ve İslamcılık arasındaki zayıf korelasyon kavramın modern olması ve modern kavramlarla ilişkilendirmesi gerekliliğini artırıyor. Ağırlıklı olarak bir ideoloji olması ve her ideoloji gibi totaliter bir kimlik geliştirmesi kaçınılmaz olarak görünüyor. Bu kavramın Osmanlı'nın son döneminde başlayan hareketleri anlatmak için üretildiği bilinmekle beraber onu İslam'dan ayıran temel ilişkilerin metodolojik olduğunu söylemek mümkündür. Siyasi açıdan Sünni, Selefî, Şii ve Vehhabi siyasi mezheplerin içinde yer aldığı modern yapılanmaların hareketliliğini sağlayan dinden çok modern dünyanın getirdiği değerler, rekabet, antagonistik diyalektik ve kullandığı metodolojidir.

Aydınlanma sonrası çok iddialı ve mühendislik içeren sosyal kuramlar sadece buldukları mahalde değil bütün dünyada değişim-dönüşümün ve devrimin gerekliliğini vurgulayarak önemli mücadele sahaları açmışlardı. Osmanlı Devleti'nin çoklu din ve millet üzerine konuşlanıyor olması Batı'dan gelen "ulusçuluk, self determinasyon, laiklik" gibi akımların getirdiği tehlikelere açık olduğu anlamına gelmekteydi.

Osmanlı düşünür bürokrat, siyasetçi ve din alimlerinin bu gelen tehlikeye karşı bir savunma geliştirmeleri gerekmektedir. Görünürde ilk hedef Osmanlı Devleti'nin bekası olarak görülmeyle beraber uzun vadede ontolojik bir sorun olarak algılanmaya başlandı. İlk savunmalar Osmanlı Devleti'nin birliği, bütünlüğü ve devamlılığı için görünmekle beraber sonraki savunuların dinin ontolojik gerçekliği açıklamadaki referanslarına yönelik olmaya başladı. Batı medeniyetinin bütün medeniyetleri istila edercesine; teknolojik üstünlüğün verdiği güçle en saygın ve tazim edilmesi gereken sistemin, ontolojik gerçekliğin ve her şeyin adresi olarak kendisini göstermesi aslında sadece sistemler için değil toplumlar, dinler için önemli bir travmaya dönüşmüştü.

İslamcılık böyle bir travmaya karşı aydınlanmacı aklın getirdiği okumalar üzerinden dini yeniden okuma ve değerlendirme çarpınışı, gayreti şeklinde belirirken öncelikleri Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde göre değişiklik arz etmiştir.

Bu süreçte ortaya çıkan düşünce biçimlerinin ikisi "milliyetçilik ve içtimailik /sosyalizm", Batı dünyasının ürettiği temel paradigmalara dayanmaktaydı. Sosyalizm, yeterince tesir edememiş ve marjinal olarak kalmaya devam etmişti. Bununla beraber milliyetçilik gelenek ve din ile çeşitli etkileşimler yaşayarak devam etmiştir.

Batı paradigmaları üzerinden yerli bir düşünce keşfetme çabaları Osmanlıcılık ve İslamcılık şeklinde belirmiş. Bu iki düşünce akımı tam olarak ne Batılı ne de Doğulu kalabilmiştir.

İslamcılık olarak tasnif edilen bu hareketin sosyal, siyasal ve ekonomik yansımalarını Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde görmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin uzun süre dünya siyasetinde etkili olmasında etkili olan hususlardan biri oluşturduğu siyasal sistemin iç dinamiklerle olan uyumluluğudur. Bununla beraber Batı dünyasında teknolojik, sosyal ve siyasal dönüşümler Osmanlı Devleti'nin bu uyumlu sistemini önemli şekilde sarsmıştır.

Osmanlı Devleti'nin hem Batı dünyasının baskısı altında kalması hem de iç dinamiklerinin talepleri önemli sıkıntılara yol açmıştır. Bu darboğazdan çıkmanın yollarını bulma çabası Osmanlı münevverlerine ve yöneticilerine daha fazla sorumluluk yüklemiştir. Osmanlı bürokratlarının öncülüğünde zaman zaman III. Selim'den başlayarak çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmış ve sonrasında da devam etmiştir. II. Mahmut, Abdülmecit, II. Abdülhamid gibi sultanlar zamanında da sosyal, ekonomik, siyasi düzenlemeler yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin çok dinli ve çok milletli bir yapıya sahip olması Batı düşünce dünyasının keşfettiği "uluslaşma", "laiklik" gibi konuları birer sorun olarak almasına yol açmıştır. Bu sorunların çözümlenmesi içi içe geçmiş düşünceler üzerinden yapılmaya çalışılmıştır. Önce Osmanlılık fikri, devletin bekasını devam ettirmek için bir vasıta olarak düşünülmüş bu kapsamda Tanzimat ve Islahat Fermanları bu düşünceyi mevzuat ve uygulama açısından beslemiştir. Bununla beraber etnik ve dini ayrımların başlamasıyla beraber bu fikir etkinliğini kaybetmiştir.

Benzer zaman diliminde şekillenen İslamcılık fikri ise önce İttihad-ı İslam olarak Müslümanların birliğine yönelik reçeteyi kurtuluş aracı olarak sunmuştur. Aslında İttihad-ı İslam Müslüman toplumun kadim geleneğinde var olan bir kavramdı. Batı'da toplumsal mühendislik içeren sosyal kuramların dünyada etkili olmaya başlaması ve "-izm" olarak ifade edilmesi kendi dışında diğer toplumların değerlerini -izmleştirme sürecine de kapı aralamıştır. Osmanlı Devleti'nde de önemli bir meşruiyet alanı olan din toplumsal üst aidiyeti oluşturmada önemli bir unsurdu. Bu nedenle Batı'nın metodolojisi üzerinden dinin yer aldığı bir -izm/-cılık oluşturmak hareketi Osmanlı Devleti'ni güçlü de kılabilirdi. Bu nedenle, İslamizm ya da İslamcılık fikri bu endişeleri de barındırarak modern bir entite olarak siyasi sahada yer

almaya başladı. Refleksif bir anlayış üzerinden şekillenen İslamcılık toplumsal mühendislik içeren Batı düşünce dünyasına karşı bir “kalkışma” niteliğindedir.

Osmanlı tarihi boyunca devletin şekillenmesinde dinin önemli bir yeri bulunmaktaydı. Bu etki İslamcılık düşüncesinin gelişmesiyle etkisini kaybetmedi. Toplum ve devletin dönüşümünde önemli bir yere sahip olan İslamcılık toplum ve devlet dönüşümünde modern dünyanın toplumsal mühendislik yapmaya yönelik işlevini yüklenerek devam ettirdi.

İslamcılık fikrinin gelenekte yer alan İttihad-ı İslam fikrinden farklı olarak izlediği yol toplumun tasarımı yapacak bir metodolojiyi uyguluyor olmasıydı. Bunu yaparken samimi ve halis bir davranışla dine bağlılıklarını her fırsatta beyan ediyorlardı.

Fransız İhtilalinden sonra düşünce dünyasında yaygınlaşan ideolojiler sadece kurtuluş reçetesi sunmuyorlar aynı zamanda kişi-toplum-devlet ilişkilerinde toplumsal tabakaların birbirine olan mesafelerini antagonistik bir dil üzerinden de tanımlıyorlardı. Osmanlı Devlet’inde de 1830’lardan itibaren İslamcılık düşüncesi yavaş adımlarla toplumsal mühendislik için kolları sıvamaya başladı.

İslamcılığı çeşitli merhalelere ayıran düşünürler çoğunlukla ilk merhaleyi 1830-1924 tarihleri arasında gösterirler. Bu dönem tarih olarak Osmanlı Devlet’inin son dönemleri ile Cumhuriyet’in ilk yıllarına denk gelmektedir. Her iki dönemin İslamcılık anlayışı aynı olmadığı gibi her döneminde içinde de homojen bir anlayışın varlığından söz etmek mümkün değildir. İslamcılık hareketi içinde yer alan düşünürlerin din algılayışları ve modern dünyaya karşı yakınlıkları düşüncenin renginin de farklı tonlarda olmasına imkân sağlıyordu.

Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük düşüncesi çerçevesinde şekillenen Osmanlı Devleti bekası problemi içi içe girmiş düşünceler yumağı olmuş ve birbirlerine çoğu zaman çok yakın durmuşlardır. Türkçülük hareketinin içinden Cemaleddin Afgani’nin etkisiyle ayrılan ve İslamcı aydınlardan farklı düşünce ve

duruş sergileyen Said Halim Paşa önemli bir örnektir. Bu çerçevede İslamcılık ve diğer düşünce biçimleri eklektik düşünce biçimleri de oluşturmuşlardır. Bu etkileşimler, Türkçü-modernist İslamcı, gelenek ile modernliği birleştiren İslamcı, Muhafazakâr İslamcı, Batıcı İslamcı şeklinde de tasnif edilmektedir.

İslamcılık Osmanlı Devleti'nin Batı'dan gelen sosyal kuramlara ve modellere karşı muhafazası için geliştirilen bir apoloji olarak Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh gibi düşünürlerin de etkisiyle Batı paradigması içinde düşünülen fakat dini duyarlılığı olan bir hareketti. Başka bir çarenin olmadığı, çeşitli travmaların yaşandığı bir zaman diliminde bir "haykırış" olarak vücut bulan İslamcılık genel olarak dinin hayata hâkim kılması ve geleneğin yanlış deneyimlerini ayıklayarak Müslüman düşünce dünyasına yeniden kazandırması hedeflenmekteydi.

İslamcılık düşüncesinin reflektif bir hareket olduğu tartışmasının referans noktaları 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı Osmanlı'daki koşullardır. İslamcılığın reflektif oluşu İslam'ın öz referansları ile çelişmektedir. İslam reflektif bir din olmayıp beyan ve daveti esas almakta ve düşüncesini bu şekilde oluşturmaktadır. Reflektif düşünce ise daha çok muhalefet ve karşıtlık üzerine şekillenmekte ve antagonistik diyalektiğe dayanmaktadır.

İslamcılık fikrinin İslam dini ile korelasyonun zayıflığı bu ideolojiyi farklı şekilde değerlendirmeye de itiyor. Bu kapsamsa indirgemeci ve dışlayıcı yaklaşımların İslamcılık hareketinin teorisini oluşturmada yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Bunun temel nedenlerinden biri İslamcılık fikrinin moderniteyle uyumlu frekanslar oluşturuyor olmasıdır. Toplumsal, siyasal ve ekonomik indikatörlerin modernliğe doğru determinist değişimi; bütün dünyanın kaçınılmaz olarak karşılaşacağı bir netice olarak tasarlanırken İslamcılık fikrinin siyasileşmesi aynı zamanda İslam dinine aykırı bir durum arz etmektedir.

Dine yakın olmayan hatta metodoloji olarak karşıt olan İslamcılık aslında İslam Dünyasının Batı ile olan mutsuz karşılaşması ile modernitenin neden olduğu derin bir kriz olarak görülüyor. İslam toplumu, özelde Osmanlı Müslüman tebaası bu travmadan

çıkılmak için yaptığı çabaları oluşturmaktadır. Bununla beraber bu girişim Müslümanların hayal kırıklıklarını sadece daha da derinleştirmiş görölüyor.

İslamcılık fikri ne var ki Batı medeniyetini okumada metodolojik olarak yine Batı'nın sistematiği üzerinden gitmiş ve "farklıyı okuma" değil "karşıtı okuma" şeklinde bir bağlam oluşturmuştur. Bu düşünce aynı zamanda evrim ya da devrim yolu ile karşıdakinin aleyhine zorunlu ve kaçınılmaz bir büyüme şeklinde belirlemektedir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (1988). *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri*, Türk Tarih Kurumu.
- Aktel, A.G.M. (1998). Tanzimat Fermanı'nın Toplumsal Yansıması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 177-184.
- Atasoy, F. (2019). Osmanlı'nın Dağılmasını Engelleme Çabası Olarak Üç Siyasi Fikir Hareketi., *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM*, 45 /Bahar, 1-21.
- Aydın, C. (2013). İmparatorluk ve Hilafet Vizyonları Arasında Osmanlı'nın Panislâmist İmajı 1839-1924 [Bildiri]. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.). *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 17-19 Mayıs 2013, (43-68), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Aytepe, M. (2016). Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 169-199.
- Birkök, M.C. (1998). *Sosyolojik Düşünme ve Metodolojisi* [Elektronik Sürüm]. 1.6 İstanbul.
- Bulaç, A. (2012). İslâmcılığın Oluşumu, Gelişimi ve Bugünkü Durumu, *Umran Dergisi*, Temmuz,36-47.
- Commins, D.D. (1993). *Osmanlı Suriye'sinde Islahat Hareketleri*, (Çeviren: Selahaddin Ayaz), İstanbul: Yöneliş Yayınları. (Eserin orijinali 1990'da yayınlanmıştır).
- Çabuk, M. (2017). Cihan Harbi'nde Sudan'daki Osmanlı Faaliyetleri ve Şeyhülislam'ın Cihat Mektubu. *Türkiyat Mecmuası*, 27(1), 101-120.
- Çakır, Ö. (2014). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Sırat-ı Müstakîm ve Sebîlürreşad Dergilerine Türk Dünyasından Gönderilen Bazı Mektuplar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 237-246.
- Çiğdem, A. (2004). İslamcılık ve Türkiye Üzerine Bazı Notlar. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil (Eds.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce İslamcılık* içinde (25-34). C.6, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Doğan, D. M. (2013). İslâmcılık: Bir Adlandırma Meselesi. [Bildiri]. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 17-19 Mayıs 2013, (120-128), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Duman, Ö., ve Aydın, M. (2019). 27 Mayıs'ın Gölgesinde Bir" İrtica" Hamlesi: Türkçe Ezan. *History Studies* (13094688), 11(6).
- Erol, İ. (2020). Şeyh Şâmil'in Nakşibendîliği Meselesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (18), 13-37.
- Gencer, B. (2013). Şeriatçılıktan Medeniyetçiliğe İslâmcılık: Bir İslâmcılık Tipolojisine Doğru [Bildiri]. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 17-19 Mayıs 2013, (69-98), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900–1930)*. (Çeviren: Ali Berktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Eserin orijinali 2005’de yayınlanmıştır).
- Grinin, L., ve Korotayev, A. (2019). Islamism and Its Role in Modern Islamic Societies. *In Islamism, Arab Spring, and the Future of Democracy* (pp. 59-124). Springer, Cham.
- İşler, A. ve Sancaktar, F. M. (2019). *Türkiye’de Muhafazakâr düşüncede Milliyetçilik (1939-1970)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaplan, M., Enginun, İ. & Emil, B. (Eds.). (1974). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I, 1839-1865*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Kaplan, Y. (2013). İslâmcılık: Bir Medeniyet Fikri ve Yolculuđu [Bildiri]. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 17-19 Mayıs 2013, (785-800), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Kara, İ. (2003). *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, İ. (2011). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi I*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Kara, İ. (2013). Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not. İsmail Kara (Ed.). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 17-19 Mayıs 2013, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Kara, İ. (2015). *Üç Devir, Üç Elmalılı Hamdi*. *Diyanet: İlmi Dergi*, 51(3), 11-28.
- Kara, İ. (2017). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi*, Cilt 1, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Karal, E.Z. (1983). *Osmanlı Tarihi (VIII): Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karal, Z.K. (1999). *Tanzimat’tan Evvel Garplılaşma Hareketleri, Tanzimat I*. İstanbul: MEB.
- Kemaleddin, T. ve Göksüçukur, B. (2019). Osmanlı Dönemi Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük Fikir Akımları ve Din. *Dini Araştırmalar*, 22(56), 463-488.
- Kutluer, İ. (2013). René Guénon’dan Seyyid Hüseyin Nasr’a: Gelenekselci Ekol’e Ait Öğretilerin Türkiye’ye İntikali ve Algılanış Biçimleri [Bildiri]. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.). *Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri*, 17-19 Mayıs 2013, (404-448), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.
- Küçük, S. H. (2005). *İttihat ve Terakki Döneminde İslamcılık Hareketi (1908-1914)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mardin, Ş. (2008). Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1*, Der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul.
- Mardin, Ş. (1996). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. (Çeviren: Mümtaz’er Türköne, Fahri Unan ve İrfan Erdoğan). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2015). *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, A. (2021). “İttihad-ı İslam” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi* <https://islamansiklopedisi.org.tr/ittihad-i-islam> (Erişim Tarihi:24.08.2021).
- Özel, M. (2005). İslami Liberalizm, BOP ve Tarih Bilinci, *Anlayış Dergisi*, Sayı: 25, Haziran, 22-25.

- Said Halim Paşa (2012). *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, Haz. M. E. Düzdağ, İstanbul. İz Yayıncılık.
- Sarı, İ. (2016). *Sultan II. Abdülhamid Han*. İstanbul: Net Medya Yayıncılık.
- Sarımay, Y. (1994). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sunar, L. (Ed.) (2019). İslamcılığı Konumlandırmak: Genel Bir Giriş Tahayyülü. Sunar, L. (Ed.) *“Bir Başka Hayata Karşı”: 1980 sonrası İslamcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar, Cilt 1: İslamcılığı Konumlandırmak*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları,
- Tunaya, T. Z. (1998). *İslâmcılık cereyanı: İkinci Meşrutiyetin Siyasî Hayatı Boyunca Gelişmesi ve Bugüne Bıraktığı Meseleler*. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Tunçay, M. (1991). *Türkiye’de Sol Akımlar*. Genişletilmiş 4. Baskı. İstanbul: BDS Yayınları.
- Türk, R. (2015). Türkiye’de Siyasal İslam’ın Örgütlenme Faaliyetleri. *Akademik Hassasiyetler*, 2(3), 99-131.
- Türköne, M. (2021). İslamcılık (Giriş, Teşekkül Devri), *TDV İslam Ansiklopedisi* <http://islam-portal.com/ansiklopedi/dia/pdf/c23/c230022.pdf> (Erişim Tarihi:24.10.2021).
- Uçar, F. (2018). Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 81-108.
- Uzun, H. (2005). Türk demokrasi tarihinde I. Meşrutiyet dönemi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 145-162.
- Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi I*. Konya: Selçuk Yayınları.
- Yardım, M. (2016). Osmanlı İslamcıları ve İslami Yenilikçiler: Yakınsama ve Ayrışma. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 111-125.

- Yetim, F. (2008). II. Meşrutiyet Döneminde Türkçülüğe Geçite Kapsayıcı Formül:“Millet-i Hâkime” Düşüncesi ve Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008(18), 71-84.
- Yıldırım, E. (2013). İslâmizm, İslâmlaşma ve İttihad-ı İslâm [Bildiri]. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.), *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi*, 17-19 Mayıs 2013, (15-43), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Yılmaz, C. (2014). Osmanlı Siyasi Düşüncesinde Kanun-i Kadim [Bildiri]. *XI. Milli Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı, Cilt 2*, 11-13 Kasım 2014, (101-117), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi yayınları.
- Yücel, B. (2013). Türkiye’de İslâmcılık ve Tercüme Faaliyetleri. İsmail Kara, Asım Öz (Ed.), *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi*, 17-19 Mayıs 2013, (339-368), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Zeyrek, S. (2012). II. Meşrutiyet in İlanı Üzerine Bazı Düşünceler: Darbe mi? Devrim mi? *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM*, (32), 201-227.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: YAKAR, Cezmi

Uyruğu: T.C

Doğum Tarihi ve Yeri:

Telefon:

Faks:

E-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Uluslararası Politik Ekonomi	2021
Lisans	İktisat Fakültesi	2012

Yabancı Dil

İngilizce

Çalışma Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016/2021	Van	TEDAŞ Van Gölü Bölge Müdürü

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

27/09/2021

Tez Başlığı / Konusu:

İslamcılığın Osmanlıdan Cumhuriyete Kadar Tarihi Süreci ve Gelişimi (1830-1924)

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam **68** sayfalık kısmına ilişkin, 27/09/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **Turnitin** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%15** (yüzde onbeş) tir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

27/09/2021
Cezmi YAKAR

Adı Soyadı : Cezmi YAKAR
Öğrenci No : 18920022044
Anabilim Dalı : Uluslararası Politik Ekonomi
Programı : Uluslararası Politik Ekonomi
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL
...../...../20.....

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR
...../...../20.....
Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü